

СХІДНОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВОЛОДИМИРА ДАЛЯ
Педагогіки, журналістики та міжкультурних
комунікацій
(повна назва кафедри)

УДК 94(477) 02.55: 316.02

Кваліфікаційна робота

Наукова робота на здобуття кваліфікації магістра

Спеціальність: 061 – Журналістика

на тему: **Вплив мас-медіа на підтримку суспільної стабільності в Україні**

студента 2 курсу, групи ЖУР-24дм_____

ТКАЧУКА Генадія Костянтиновича
(прізвище та ініціали)

(підпис)

Керівники роботи:

Доктор філософських наук, професор

БАРНА Наталія Віталіївна
(прізвище та ініціали)

(підпис)

Результати захисту: Національна

шкала _____

Кількість балів: _____

Оцінка: ECTS _____

Члени комісії:

1.

(прізвище та ініціали)

(підпис)

2.

(прізвище та ініціали)

(підпис)

Київ 2025

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ СУСПІЛЬНОЇ СТАБІЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ.....	6
1.1. Сутність поняття «суспільна стабільність».....	6
1.2. Основні функції засобів масової інформації у провадженні національної інформаційної політики.....	11
1.3. Основні принципи комунікації ЗМІ та громадянського суспільства щодо забезпечення суспільної стабільності в Україні.....	18
Висновки до першого розділу.....	24
РОЗДІЛ 2. ЗАСОБИ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ У ЇХ РОЛЬ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ СУСПІЛЬНОЇ СТАБІЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ.....	26
2.1. Сучасний стан забезпечення свободи інформації у світі: досвід для України	26
2.2. Маніпулятивні дії засобів масової інформації на стабілізацію та дестабілізацію суспільства.....	31
2.3. Нормативно-правове поле засобів масової інформації в процесі забезпечення суспільної стабільності.....	38
Висновки до другого розділу.....	48
РОЗДІЛ 3. ОСНОВНІ ДЕТЕРМІНАНТИ ФОРМУВАННЯ СУСПІЛЬНОЇ СТАБІЛЬНОСТІ ЗАСОБАМИ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ В УМОВАХ СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ.....	50
3.1. Висвітлення роботи ЦНАП засобами масової інформації, щодо підтримки суспільної стабільності в умовах військового стану в Україні	50
3.2. Засоби масової інформації як джерело формування інформаційної стабільності України під час російської агресії	55
3.3. Основні напрями розвитку медіа-сфери для забезпечення суспільної стабільності в Україні в умовах сучасних викликів.....	66
Висновки до третього розділу.....	73
ВИСНОВКИ.....	76
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	80

ВСТУП

Актуальність теми. Політична та економічна нестабільність, а також війна з Росією висувають перед засобами масової інформації надзвичайно важливе завдання — сприяти збереженню суспільної стабільності. У зв'язку зі зростаючим значенням медіа у сучасному суспільстві, особливо в умовах військових дій та гібридної агресії, актуальним стає дослідження їхньої ролі у забезпеченні стабільності країни. Це є важливим для розуміння того, яким чином медіа впливають на суспільні настрої та поведінку громадян із різних регіонів та соціально-політичних груп.

Суспільна нестабільність може призвести до серйозних наслідків: економічного занепаду, погіршення рівня життя, політичної напруженості, соціального безладу, зростання злочинності тощо. У таких умовах неймовірно важливо створити дієвий механізм підтримки стабільності, ключовими елементами якого є органи влади, громадські організації та медіа. Таким чином, наукове дослідження цієї теми є надзвичайно актуальним.

Варто зазначити, що останніми роками українські дослідники приділяли багато уваги вивченню різних аспектів функціонування медіа. Роль засобів масової інформації у формуванні політичної реальності, вплив ЗМІ на демократичний розвиток суспільства та підтримання соціальної стабільності були розглянуті в роботах таких авторів, як І. Бондаренко, О. Звягінцева, Д. Лагутін, В. Березенко, Н. Дзюба, М. Горлач, В. Кіхтан, А. Костирєв, Д. Яковлев, І. Прилуцький та інших.

Окрему увагу взаємодії влади та засобів масової інформації присвятили дослідження О. Гриценко, О. Копиленка, В. Москаленка, Н. Пахомової, Г. Почепцова, В. Ребкала, В. Різуна, Є. Романенко, В. Тимощука, В. Шкляра тощо.

Однак дослідження ролі ЗМІ у забезпеченні суспільної стабільності в умовах сучасних викликів в Україні залишається важливим завданням як для державного управління, так і для журналістики. Це потребує подальших теоретико-методологічних розробок і практичних рішень у цих сферах.

Метою магістерського дослідження є ґрунтовне теоретичне та практичне обґрунтування значення засобів масової інформації у збереженні суспільної стабільності перед актуальними викликами, спрямованими на Україну.

Основні *завдання* дослідження:

1. Охарактеризувати сутність концепту «суспільна стабільність» у сучасному контексті українського суспільства.
2. Висвітлити ключові функції засобів масової інформації у формуванні та впровадженні національної інформаційної політики.
3. Дослідити нормативно-правову базу, що регулює діяльність ЗМІ у процесі зміцнення суспільної стабільності.
4. Розглянути основні принципи взаємодії медіа з громадянським суспільством у забезпеченні сталості соціальних процесів.
5. Виокремити перспективні напрямки розвитку медіа-сфери, необхідні для сприяння суспільній стабільності в умовах сучасних загроз.

Об'єктом дослідження є державна політика України у сфері функціонування засобів масової інформації.

Предметом дослідження є роль засобів масової інформації у забезпеченні сталості суспільних процесів в Україні в умовах поточної ситуації.

Методи дослідження передбачають використання низки загальнонаукових підходів і технік: – застосування логіки руху від абстрактного до конкретного для розгляду ключових наукових підходів до аналізу поняття «суспільна стабільність»;

– використання діалектичного методу задля комплексного аналізу формування громадської думки під впливом медіа;

– впровадження системного підходу та структурно-функціонального аналізу для оцінки організації діяльності ЗМІ;

– проведення компаративного аналізу, спрямованого на узагальнення міжнародного досвіду впливу медіа на зміцнення стабільності суспільного життя України.

Практична цінність отриманих результатів полягає у тому, що положення та висновки магістерської роботи відкривають нові можливості для подальших теоретичних досліджень з удосконалення діяльності засобів масової інформації в контексті забезпечення суспільної стабільності.

Структура та обсяг магістерського дослідження. Загальний обсяг роботи – 91 сторінки, з них 75 сторінок основного тексту. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел інформації та додатків.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ СУСПІЛЬНОЇ СТАБІЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

1.1. Сутність поняття «суспільна стабільність»

Соціальна стабільність являє собою систему, що складається з різноманітних компонентів, серед яких ключове місце займають цінності, політико-правові та соціально-економічні фактори. Ця система має ієрархічну структуру та перебуває у постійному динамічному розвитку. Кожен її елемент характеризується відносною самостійністю, стійкістю, єдністю та цілісністю, водночас взаємодіючи з іншими складовими. У процесі змін окремі елементи системи можуть модифікуватися без порушення загального функціонування з метою удосконалення. При цьому кожен компонент відіграє важливу роль у підтримці як власної стабільності, так і гармонії всієї системи.

Сучасний світ демонструє високий темп технологічних змін, що стимулюються фундаментальними науковими досягненнями та технічними проривами у глобальному масштабі. Ці трансформації охоплюють усі сфери суспільного життя XXI століття. Науково-технічний прогрес створює сприятливі умови в техніко-економічній площині, сприяючи стабільності та розвитку суспільства.

В. Лагутін визначає стабільність як комплексну категорію, що охоплює збереження соціально-економічної системи, підтримку інституційного порядку та попередження неминучої нестабільності. На його думку, стабільність досягається завдяки системі обмежень, до складу яких входять формальні правила та ієрархічні зв'язки. Зміна кожного наступного рівня ієрархії вимагає більш істотних витрат порівняно з попереднім рівнем. Він зазначає, що стабільне суспільство здатне функціонувати протягом тривалого часу, не завдаючи шкоди власній соціально-економічній системі. Таке суспільство забезпечує задоволення потреб нинішніх поколінь без загрози для можливостей майбутніх поколінь.

Дослідник вказує, що кожне суспільство має внутрішню потребу у стабільності. Водночас проблема виникає тоді, коли рівень соціально-економічної чи політичної нестабільності перевершує допустимі межі. Нестабільність є несприятливим станом, який ускладнює соціальний розвиток, незважаючи на здатність суспільства адаптуватися до таких умов. Важливо зазначити, що наявність інститутів стабільності й розвитку виключає можливість довготривалої нестабільності. Якщо структура суспільства задовольняє потреби більшості його членів, це створює підґрунтя для позитивних довгострокових соціально-економічних наслідків.

Стабільність можна охарактеризувати як стан системи, у якому всі її складові перебувають у гармонійній рівновазі, зберігаючи свої базові властивості та структуру. Стабільний стан системи вказує на її здатність залишатися незмінною. У системному контексті поняття «стабільність» має точне значення, адже воно передбачає послідовність інституційних зв'язків у суспільстві та наявність необхідних організаційних структур. У межах цих інститутів формуються міцні міжособистісні зв'язки, визначаються цілі, стимулюючі фактори або фактори, що стримують (інгібітори), які впливають на поведінку в соціальному середовищі. Отже, стабільність суспільства виступає ключовим чинником забезпечення його нормального функціонування та розвитку впродовж тривалого часу без шкоди для здатності задовольняти потреби майбутніх поколінь [26].

Соціальна система, яка об'єднує взаємозв'язки та відносини між людьми, охоплює різні сфери суспільного життя, зокрема культуру, економіку і політику. Взаємодія цих компонентів формує збалансованість системи та її цілісність. Така система функціонує на основі взаємного прямого і зворотного впливу, що забезпечує її стабільне існування та еволюцію.

Олександр Руденко зазначає, що соціальна стабільність є результатом динамічного розвитку головних підсистем суспільства – свідомої, політичної, економічної, соціальної й культурної. Цей розвиток відбувається в рамках їх ієрархічної взаємодії, де трансформація стабільності супроводжується збереженням єдності та цілісності суспільства[55].

Соціальна стабільність свідчить про те, що суспільство перебуває у впорядкованому стані, коли застарілі моделі розвитку замінюються на сучасні стандарти, що відповідають потребам сьогодення. Вона створює баланс інтересів соціальних груп та окремих членів суспільства, а також забезпечує узгодженість між економічними, соціальними і моральними аспектами життя. Це гармонія між стабільністю і динамікою розвитку, за якої суспільство адаптується до змін, водночас зберігаючи свою основу і цілісність.

Основними ознаками стабільного суспільства є зростання життєвого рівня населення, зменшення соціальної нерівності, підтримка справедливості й солідарності, розвинена система мотивації, вдосконалення соціального захисту та покращення якості життя.

Процес досягнення соціальної стабільності охоплює п'ять основних етапів: – Дестабілізація: виникнення порушень у соціальних явищах та складових елементах відповідної підсистеми.

- Хаотичний розвиток: створення різноманітних безладних варіантів самозбереження і стабілізації, які проходять випробування.

- Вибір альтернативи: формування нових груп елементів системи відповідно до поставлених цілей і завдань підсистеми.

- Адаптація: пристосування підсистеми до нових умов і оновлення самої системи.

- Стабілізація: координація дій усіх підсистем задля досягнення якісно нового рівня соціальної стабільності [8].

Держава виступає ключовим суб'єктом у забезпеченні соціальної стабільності, проте ефективність цього процесу можлива лише за активного залучення громадянського суспільства до державного управління. Громадянське суспільство й органи державної влади функціонують як рівноправні партнери, формуючи основу для досягнення стабільності [54].

Механізми забезпечення стабільності являють собою комплекс практичних заходів у сфері соціального управління, спрямованих на розвиток суспільства та захист інтересів більшості з урахуванням потреб кожної окремої особи. Основна мета

таких механізмів полягає у створенні демократичної та правової держави, котра відповідає очікуванням і вимогам усіх членів суспільства.

Стабільність як багатоаспектне поняття з інституційного погляду включає збереження цілісності соціально-економічної системи, дотримання інституційного порядку й мінімізацію загроз нестабільності. Інституційні дослідження набувають особливої ролі в умовах несприятливого середовища, що характеризується нестабільністю, неоднорідністю, постійними кризовими явищами та радикальними змінами у політичній, економічній, соціальній і гуманітарній сферах.

Стабільність суспільства забезпечується складним набором обмежень, що включають формальні правила, взаємопов'язані ієрархічними залежностями. Зміни на кожному рівні цієї ієрархії супроводжуються значно більшими витратами порівняно з попереднім рівнем. Додатково до формальних правил існують і неформальні обмеження, які є логічним продовженням, уточненням та розвитком формальних процесів. Ці неформальні елементи зберігаються завдяки тому, що стали невід'ємною складовою звичної поведінки індивідів.

Стабільне суспільство – це таке суспільство, яке здатне функціонувати протягом багатьох поколінь, не ставлячи під загрозу свою соціально-економічну систему. Воно відповідає сучасним потребам, зберігаючи можливість задовольняти потреби майбутніх поколінь. Однак стабільність у своєму значенні виходить за рамки простого стійкого функціонування. Низький рівень стабільності означає дезінтеграцію, тоді як високий рівень стабільності є характеристикою розвиненого громадянського суспільства, побудованого на основі солідарності.

Одним із ключових аспектів є забезпечення інституційної надійності суспільства, тобто здатності складних систем підтримувати стабільність та рухатися шляхом розвитку – поняття антикрихкості. Центральною складовою антикрихкості виступає гнучкість та здатність адаптуватися до змін. У світі постійних трансформацій важливо, щоб системи володіли готовністю реагувати на зміни та пристосовуватися до нових умов. Це стосується не лише суспільства загалом, а й його основних сфер, таких як економіка, політика, культура, наука і технології.

Водночас важливо усвідомлювати, що стабільність і антикрихкість – це не синоніми відсутності змін або ризиків. Навпаки, щоб забезпечити реальну стійкість суспільства, необхідно відкрито визнавати й аналізувати потенційні загрози та перспективи розвитку. Такий підхід дозволяє системі ефективно адаптуватись і змінюватись у потрібному напрямку.

М. Талеб наголошував, що уникання впливу змін, випадковостей чи стресових ситуацій на складні системи може лише завдати їм шкоди. У сучасному контролюючому й структурованому світі політика та теоретизування часто обмежують антикрихкість систем, які відповідають за стабільність і прогрес [83].

Здатність чи нездатність держави забезпечувати соціальну стабільність часто оцінюється через Індекс крихких держав, який систематично розробляється з 2005 року. Основною метою цієї оцінки є визначення спроможності держав управляти політичними, демографічними, економічними та соціальними аспектами в глобальному контексті. Така оцінка базується на ряді ключових компонентів, серед яких: демографічний тиск, який враховує щільність населення та наявність протиборчих етнічних груп; масштаби міграції; економічна нерівність; стан економіки; рівень криміналізації державних структур; фрагментація еліт і владних інституцій; масштаби переміщення біженців; дотримання законів і прав людини; ризики зовнішнього втручання, включаючи політичні та військові конфлікти, а також залежність від іноземної фінансової підтримки. Крихкість та неспроможність держав діяти часто є ознакою соціальної нестабільності.

Віце-президент з досліджень та інновацій Нейт Хакен вважає: якщо країна має стабільну основу, вона здатна подолати кризу з меншими втратами та швидше відновитися, обмежуючи її наслідки [76].

Щодо України, то зміни її рейтингу за Індексом крихких держав (де вищий рейтинг означає гіршу ситуацію) протягом останніх років вказують на наступну динаміку: 2010 р. – 109 місце; 2013 р. – 117; 2014 р. – 113; 2015 р. – 84; 2016 р. – 85; 2017 р. – 90; 2018 р. – 86; 2019 р. – 91; 2020 р. – 92; 2021 р. – 91; 2022 р. – 92.

У контексті інституційного аналізу соціальної стабільності та розвитку XXI століття можна прогнозувати, що дослідження соціальних і культурних аспектів

набуватимуть більшої актуальності. Особливу увагу буде приділено питанням справедливості та довіри як ключовим елементам суспільного життя, які нерозривно пов'язані з економічними процесами. Забезпечення справедливості та зміцнення довіри є важливими чинниками взаємодії, що мають істотний вплив на сталий розвиток суспільства.

Значення цих аспектів зростає в умовах сучасного світу, де на соціальну стабільність впливають міжнародні відносини, економічна конкуренція та геополітичні виклики. Водночас варто враховувати такі важливі складники, як економічна ефективність і потенціал для інновацій, які також є критичними для сталого розвитку.

Стабільність має фундаментальне значення у всіх сферах суспільного життя і є результатом ефективної організації суспільства. Це передбачає горизонтальне і вертикальне структурування, узгодження інтересів різних соціальних груп та відображення їх у політичних організаціях. Досягнення стабільності можливе через інтеграцію членів суспільства задля спільних цілей, розподіл обов'язків і формування відповідної ієрархічної структури. Поняття соціальної інтеграції акцентує увагу на важливості відносин між різними частинами суспільства та процесів, що забезпечують цю інтеграцію [65].

1.2. Основні функції засобів масової інформації у провадженні національної інформаційної політики

Засоби масової інформації (ЗМІ) є спеціалізованими установами, які забезпечують відкриту та публічну передачу будь-якої інформації широкому колу осіб за допомогою технічних засобів. Це канали комунікації, що спрямовані на інформування необмеженої аудиторії – окремих громадян, соціальних груп та організацій – про ключові події й явища у світі, в певній країні чи регіоні. Також їхнім завданням є реалізація соціально значущих функцій та формування впливу на громадську свідомість.

Рівень розвитку інформаційної культури відіграє важливу роль для функціонування демократичного суспільства та передбачає запровадження чітких механізмів взаємодії між державою і засобами масової комунікації. Водночас встановлюються основні параметри й принципи роботи медіасфери в межах певної країни. Так, західні дослідники Деніел Галлін і Паоло Манчіні у своїй праці «Чотири теорії преси» проаналізували три основні моделі взаємодії держави і ЗМІ.

Перша модель такої взаємодії, яку дослідники називають «поляризованим плюралізмом», характеризується низькими тиражами газет, слабкою якістю журналістських матеріалів та значною залежністю ЗМІ від політичних партій і фінансових структур, зокрема на регіональному рівні. Ця система є типовою для країн південної Європи, таких як Іспанія, Італія, Греція та Португалія. За своєю суттю, модель «поляризованого плюралізму» обмежує демократичність медіапростору, оскільки ускладнює доступ громадян до об'єктивної та різнопланової інформації. Більше того, тісний зв'язок засобів масової інформації з політичною елітою та бізнес-структурами нерідко тягне за собою цензуру й маніпуляції зі змістом повідомлень.

Друга модель – «демократичний корпоративізм» – має свої характерні риси: високий рівень розвитку масової преси, політичний паралелізм, професіоналізм журналістів та певне втручання держави у функціонування ЗМІ. Вона найбільше поширена серед країн Центральної та Північної Європи, включаючи Німеччину, Австрію, Швейцарію, Бельгію, Нідерланди, Данію, Фінляндію, Норвегію і Швецію. У цих країнах засоби масової інформації ефективно враховують інтереси різних соціальних груп, а підтримка з боку приватних компаній забезпечує фінансову стабільність і незалежність ЗМІ від політичного впливу. Водночас держава зберігає право втручатися у діяльність медіа виключно відповідно до демократичних стандартів та принципів журналістської етики.

Третя модель, відома як «ліберальна», вирізняється високим рівнем професіоналізації журналістики, середнім обсягом тиражів масових газет, низьким рівнем політичного паралелізму та незначним втручанням держави у діяльність засобів масової інформації. Така модель є притаманною країнам Північноатлантичного регіону, серед яких Велика Британія, Канада та США [77].

Варто зауважити, що поряд із «ліберальною» існують і інші моделі відносин між ЗМІ та державою, наприклад, «авторитарна» чи «тоталітарна». Вони характеризуються значним державним контролем над ЗМІ та обмеженням свободи вираження думок. Ці моделі є несумісними з демократичними цінностями та не можуть бути прийнятними в сучасному світі.

Досліджуючи розвиток основних напрямів масової комунікації в Україні, зокрема телебачення, радіо, друкованих видань та інформаційних агентств, можна дійти висновку, що в країні домінує модель «поляризованого плюралізму». Згідно з даними таких державних установ, як Національна статистична служба України, Книжкова палата імені Івана Федорова, Державний комітет телебачення і радіомовлення та Національна рада України з питань телебачення і радіомовлення, українська індустрія масової комунікації має кілька відмінних рис. Серед них — невисокі тиражі газет та значна залежність медіа від політичних партій чи фінансово-промислових груп [3].

В Україні діє ряд центральних органів виконавчої влади, відповідальних за впровадження державної інформаційної політики. Центральну роль у цьому процесі відіграє Державний комітет телебачення і радіомовлення України. Це спеціально уповноважений орган виконавчої влади, який забезпечує реалізацію державної інформаційної та видавничої політики.

Основними завданнями Державного комітету телебачення і радіомовлення України є: - Розробка та впровадження державної інформаційної та видавничої політики;

- Захист суспільної моральності;
- Сприяння реалізації конституційного права на свободу вираження поглядів;
- Координація інформаційної та видавничої діяльності;
- Державне регулювання і контроль в інформаційно-видавничому секторі;
- Розвиток інформаційного суспільства та розширення національного інформаційного простору [46].

Ці функції спрямовані на побудову ефективної системи масової комунікації та зміцнення інформаційного потенціалу країни.

Професійний рівень і дотримання журналістами етичних норм є вагомими чинниками у впровадженні демократичних стандартів інформаційної культури в українському суспільстві. Українські медіа, зокрема телебачення, радіо та друковані видання, займають ключове місце у підвищенні освітнього й культурного рівня населення. За даними статистики, на початок 2021 року в Україні функціонувало понад 16 тисяч засобів масової інформації, серед яких 2 476 телеканалів, 1 566 радіостанцій та 5 503 друкованих видань, включно з газетами й журналами.

Окрім традиційних ЗМІ, українці активно використовують Інтернет як джерело інформації та інструмент комунікації, особливо через соціальні мережі. Станом на кінець 2021 року понад 25 мільйонів мешканців країни (більше ніж 65% населення) послуговувалися Інтернетом.

Однак важливо зауважити, що дотримання етичних принципів і журналістських стандартів не завжди виконується всіма представниками медіа. Це створює ризик поширення неправдивої або упередженої інформації. Відтак необхідно забезпечувати високий рівень професіоналізму та незалежності журналістики, а також гарантувати громадянам доступ до достовірної й якісної інформації.

У дослідженні В. Строяновського на тему актуальних викликів у сфері кібербезпеки України вказано, що у країні працює понад 35 тисяч журналістів. Проте лише 40% з них мають профільну базову освіту. Багатьом із них бракує компетенцій у питаннях кібербезпеки та захисту персональних даних, що може створювати загрози не лише для їхньої особистої безпеки, а й для тих користувачів, які споживають інформацію через ці медіа.

Автор дослідження підкреслює необхідність підвищення ефективності інформаційного захисту в межах ЗМІ, оскільки це є невіддільною частиною загальної системи кібербезпеки держави. Серед запропонованих заходів – посилення уваги до питань кіберзахисту під час професійної підготовки майбутніх журналістів і розробка стандартів інформаційної безпеки для медіа.

У сучасному суспільстві журналісти несуть соціальну відповідальність за свої дії та зобов'язані дотримуватися етичних стандартів, особливо у взаємодії з владою та системою правосуддя. Кодекс журналістської етики виступає ключовим джерелом

етичних вимог до представників професії, регулюючи моральні стосунки між ними та громадськістю, окремими особами, організаціями, установами, підприємствами й іншими суб'єктами. У період становлення демократії саморегулювання етичних питань набуває особливої актуальності, забезпечуючи значущість кодексу журналістської етики. Новий кодекс має враховувати кардинальні зміни у державі та медійній сфері, включаючи появу нових видів ЗМІ, зміну характеру відносин між журналістами і читачами, а також відповідальність журналістів за шкоду, спричинену їхньою аморальною поведінкою в процесі виконання професійних обов'язків [58].

Основними функціями ЗМІ у створенні та реалізації національної інформаційної політики є: - Інформування громадськості про важливі події в країні та за її межами.

- Формування громадської думки через аналіз та поширення різноманітної інформації.

- Гарантування доступу до плюралізму думок, що сприяє розвитку демократії та свободи висловлювань. - Стимулювання розвитку національної свідомості та ідентичності.

- Захист прав і свобод громадян, зокрема їхнього права на інформацію та право на приватність.

- Контроль діяльності урядових структур і забезпечення їхньої підзвітності перед населенням.

- Популяризація науки, культури та мистецтва задля освітнього і культурного збагачення суспільства.

Ці функції демонструють вагомий внесок ЗМІ у формування ефективної національної інформаційної політики і сприяють загальному розвитку держави [18].

Засоби масової інформації посідають важливе місце у політичній системі суспільства. Маючи статус незалежного політичного суб'єкта, вони здатні суттєво впливати на перебіг політичних процесів та формування суспільної думки. Одним із їхніх ключових завдань є гарантування доступу громадян до достовірної й актуальної інформації. Така інформація повинна передаватися без спотворень і приховувань фактів, уникаючи впливу суб'єктивних думок, ідеологічних чи політичних

переконань на роботу журналістів. Об'єктивність досягається завдяки дослідженням, опитуванням, проведенню інтерв'ю та збору перевірених даних і фактів для їх подальшого поширення серед громадян.

Релевантна інформація – це дані, що мають значення для конкретної цільової аудиторії чи групи людей. Її актуальність визначається потребами та інтересами громадян, які шукають корисну та важливу інформацію. До такої відповідної інформації належать теми, які зачіпають суттєві для суспільства питання, зокрема соціальні, політичні, економічні та культурні аспекти.

Головним завданням засобів масової інформації є забезпечення громадян доступом до об'єктивних і актуальних даних. Це критично важливо, оскільки саме на основі правдивої інформації люди мають змогу робити обґрунтовані вибори і брати активну участь у демократичних процесах. Для цього ЗМІ повинні залишатися незалежними від політичного чи комерційного впливу, а також дотримуватися високих стандартів журналістської етики.

Проте трапляються випадки, коли засоби масової інформації вдаються до маніпуляцій або спотворень фактів, що може призводити до того, що громадяни отримують неповну або викривлену інформацію. Такі дії підривають довіру до ЗМІ та можуть негативно впливати на соціальну гармонію і стабільність.

Щоб уникнути подібних наслідків, журналісти та медійні організації повинні суворо дотримуватися етичних принципів і бути відповідальними перед своєю аудиторією. Водночас надзвичайно важливо, щоб громадяни мали можливість доступу до різноманітних джерел інформації та могли аналізувати й порівнювати різні погляди. Завдяки цьому можна значно зменшити ризик маніпуляцій і забезпечити отримання більш повної картини подій.

Таким чином, ЗМІ відіграють ключову роль у наданні доступу до достовірної й актуальної інформації, що необхідна для підтримання демократичного ладу і сприяє розвитку ефективної політичної системи.

Одним із ключових факторів, які підкреслюють значущість засобів масової інформації у політичному житті суспільства, є їхня здатність не лише інформувати громадськість про політичні ініціативи та цінності держави й інших суб'єктів, але й

формувати взаємовідносини з суспільством. Через ЗМІ можливо вибудовувати владні структури, досягати поставлених цілей, зберігати традиції та відображати погляди, важливі для соціуму. Їхня роль у суспільстві особливо значуща як засобу поширення інформації та контролю за діяльністю органів влади.

Однією з основних місій ЗМІ є вплив на діяльність владних структур. Задля цього журналісти проводять розслідування, виявляють недоброчесні дії посадовців або незаконні рішення державних органів, що у свою чергу може спричинити зміни в роботі цих органів. Водночас ЗМІ здійснюють моніторинг політичної активності різних соціальних груп, формують моделі цінностей громадян і порушують у суспільних дискусіях важливі питання.

Засоби масової інформації виконують не лише роль засобу оперативного поширення інформації, а й виступають найефективнішим інструментом впливу на свідомість і емоції людей. Головне завдання преси в демократичних суспільствах – це збір інформації, що є необхідною умовою успішного функціонування медійного сектору.

ЗМІ мають низку характерних особливостей: використання реклами, застосування спеціалізованих технічних засобів, непряма та подекуди віддалена у часі і просторі комунікація, ситуативна (непостійна) аудиторія та односпрямованість взаємодії – від джерела інформації до споживача. Засоби масової інформації включають широкий спектр ресурсів, таких як друковані видання, аудіо- та відеоносії, мовні канали, електронні платформи, масові каталоги, супутникові й кабельні мережі, а також комп'ютерні системи. Усі ці джерела виконують функцію забезпечення суспільства важливою інформацією [13].

Основними функціями ЗМІ залишаються інформування, пропаганда, просвіта, критика й контроль, мобілізація громадськості, інноваційна діяльність, реакція на суспільні запити та формування громадської думки. Завдяки відбору й поширенню інформації ЗМІ мають суттєвий вплив на політичну сферу. Водночас слід пам'ятати, що саме засоби масової інформації вирішують, які теми отримають належне висвітлення і які залишаються поза увагою, незважаючи на орієнтацію їхньої роботи на громадську думку та встановлені законодавчі норми [73].

Метою засобів є формування свідомих громадян та забезпечення активної підтримки соціальної політики в межах конституційного процесу, спрямованого на утвердження демократичного верховенства закону. У демократичному суспільстві громадська думка відіграє ключову роль у процесі ухвалення рішень. Людська спільнота має власну соціальну культуру, інтереси та погляди, які впливають на вирішення суспільних проблем і визначають напрямки діяльності органів влади.

Громадська думка у суспільстві виконує важливі функції, зокрема оцінювання і контроль за діяльністю уряду, вплив на прийняття державних рішень через рекомендації щодо розв'язання соціальних викликів, а також участь у вирішенні проблем, які стосуються всього суспільства. Формування громадської думки відбувається завдяки безпосередньому досвіду людей у розв'язанні соціальних питань та впливу засобів масової інформації. Саме засоби масової інформації мають здатність не лише формувати, а й виражати громадську думку. Чим більше люди довіряють медіа, тим сильнішим стає їхній вплив на формування громадської свідомості. Проте цей вплив повинен ґрунтуватися на гуманізмі, а не перетворюватися на засіб маніпуляції [31].

1.3. Основні принципи комунікації ЗМІ та громадянського суспільства щодо забезпечення суспільної стабільності в Україні

У демократичних державах громадська думка відіграє надзвичайно важливу роль, оскільки виступає безпосередньою основою для прийняття рішень, що впливають на суспільне життя. Суспільство, як головний виразник і носій громадської думки, має власну унікальну культуру, соціальну пам'ять, багатогранні інтереси та цінності, котрі реалізуються через активну участь у вирішенні актуальних соціальних проблем. Проте формування громадської думки з будь-якого питання вимагає забезпечення відкритого доступу до достовірної та змістовної інформації, яка є ключовим інструментом для формування обізнаності громадян і розуміння ними нагальних суспільних процесів.

Формування громадської думки залежить від врахування двох основних чинників. З одного боку, це безпосередній практичний досвід громадян і їхній контакт із реальними соціальними викликами, тобто з тими проблемами, які мають безпосередній вплив на їхнє життя. З іншого боку, це вплив засобів масової інформації — потужного інформаційного ресурсу сучасного суспільства. У наш час ЗМІ здійснюють значний вплив не лише на формування громадської думки, але й на процес її вираження у публічній сфері. Водночас такий вплив повинен бути спрямований на підтримку гуманістичного підходу, уникаючи маніпуляцій і забезпечуючи об'єктивність сприйняття інформації.

Гуманістичний підхід у впливі засобів масової інформації передбачає, що вони зобов'язані надавати людям об'єктивні, перевірені факти без штучно створених упереджень або довільних інтерпретацій. Завдяки цьому громадськість отримує можливість критично оцінювати отриману інформацію в контексті своїх прагнень, цінностей та інтересів. На основі такого аналізу формується простір для дискусій і пропозицій щодо вирішення різноманітних суспільних проблем. Це не лише базова функція засобів масової інформації, але й частина їхнього більш широкого завдання — інформувати населення, поширювати ідеї та точки зору, а також брати активну участь у процесах соціального управління та розвитку держави.

Крім того, засоби масової інформації активізують громадську свідомість і сприяють створенню платформ для взаємодії між владою та суспільством. Їхня діяльність може бути спрямована на зміцнення демократичних інститутів і формування громадянського суспільства шляхом реалізації наступних завдань:

- надання інформації про діяльність органів державної влади та інших установ, що представляють інтереси суспільства;
- привернення уваги до актуальних соціальних проблем і стимуляція участі громадян у їх розв'язанні;
- створення позитивного іміджу громадських організацій, ініціатив та їхніх лідерів;
- підвищення рівня обізнаності населення про їхні права та обов'язки як активних членів суспільства [78].

Таким чином, ЗМІ виступають не лише інструментом передачі інформації, але й впливовим механізмом соціальних змін і посилення інтеграції громадян у вирішення суспільних завдань. Вони створюють діалог між різними верствами суспільства, формують погляди й мотивують до активної дії на благо спільного майбутнього.

Процес взаємодії чиновників із громадянами є ключовим для ефективної роботи будь-якого уряду, незалежно від його форми. Засоби масової інформації (ЗМІ) відіграють у цьому процесі вагомую роль як у демократичних, так і в недемократичних системах, слугуючи показником рівня громадянського суспільства. У режимах із недемократичною структурою такий діалог може мати іншу мету – забезпечення легітимності влади. Проте факт його існування залишається важливим елементом відносин між державою та її громадянами.

Активізація діяльності західних урядів у сфері зв'язків із громадськістю вказує на формальну незалежність ЗМІ від державного управління. Якби мас-медіа повністю контролювалися державними структурами, потреба у подібній діяльності з боку урядів втратила б сенс. Водночас уряди використовують ЗМІ для поширення інформації, яка може бути суспільно важливою. Така інформація нерідко стосується питань безпеки чи охорони здоров'я, хоча іноді слугує інструментом просування політичних кампаній. Дії державних органів чи публічної адміністрації в цьому напрямі здебільшого можна розглядати як боротьбу за вплив на зміст інформації, а відтак і за політичну владу [7].

Для отримання суспільної підтримки реформ і рішень влада змушена співпрацювати із ЗМІ. При цьому формальна незалежність медіа підтверджується тим, що уряди використовують зв'язки із громадськістю для впливу на інформаційне поле. ЗМІ мають особливі засоби впливу: прихованість дій, оперативність, здатність до аналізу та використання спеціальних PR-технологій. Усі ці інструменти можуть прямо або опосередковано впливати на політичну поведінку громадян.

Засоби масової інформації виступають посередниками та підсилювачами впливу для різних соціальних груп. Так звана четверта влада співпрацює з аналітиками (п'ята влада) і водночас взаємодіє з науковцями, фахівцями фінансового

сектору, правозахисниками та релігійними спільнотами. Кожна з цих груп прагне внести свій внесок у механізми моніторингу та корекції ЗМІ, а також підвищити власну репутацію на політичному, науковому чи іншому рівні [9].

Основні принципи взаємодії засобів масової інформації та громадянського суспільства задля зміцнення соціальної стабільності в Україні. ЗМІ та громадянське суспільство мають: - забезпечувати об'єктивність і недискримінаційний підхід у висвітленні подій, а також інформації про людей і соціальні групи;

- мати можливість вільно висловлювати свої думки та надавати платформу для висловлення позицій інших громадян без тиску чи цензури з боку влади;

- сприяти відкритості та діалогу з громадськістю, налагоджувати співпрацю як з органами державної влади, так і з активістами, ініціативними групами та простими громадянами;

- брати відповідальність за поширювану інформацію та усвідомлювати наслідки своїх дій; - демонструвати толерантність і повагу до інших незалежно від їхньої національності, расової належності, релігійних переконань чи політичних поглядів;

- дотримуватися норм українського законодавства та міжнародних стандартів, що стосуються свободи виразів і захисту прав людини.

Участь громадськості в розробці та реалізації політичних ініціатив сприяє зміцненню демократичних процесів у країні. Такий підхід дозволяє підвищити прозорість у процесах ухвалення рішень і покращує підзвітність посадовців перед суспільством. У цьому контексті засоби масової інформації відіграють ключову роль, оскільки вони здатні оперативно й ефективно інформувати громадськість про актуальні події та заплановані заходи, використовуючи мінімум ресурсів.

ЗМІ є ваговою складовою державного управління. Співпраця між медіа та державними органами необхідна для забезпечення якісного інформування громадян про діяльність влади. Крім того, така взаємодія сприяє формуванню позитивного іміджу державного апарату.

Порушення засадничих принципів комунікації між засобами масової інформації та громадянським суспільством здатне створити серйозні ризики для

стабільності України у широкому значенні. Якщо державна влада не забезпечуватиме відкритого і прозорого діалогу з громадянами й медіа, це може поглибити рівень політичної нестабільності в країні. У таких умовах громадськість ризикує стати легкою мішенню для впливу через хибні наративи, дезінформацію, що значною мірою підірве довіру до реальних управлінських інституцій. Відсутність належного рівня комунікації між урядом, засобами масової інформації та суспільством здатна слугувати каталізатором розповсюдження фейкових новин, підживлюючи недовіру та хаос у суспільних взаєминах і потенційно дестабілізуючи державну систему.

Брак прозорості в роботі урядових структур також сприяє прихованості корупційних схем. За умов обмеженого доступу до інформації громадськість і медіа залишаються нездатними повноцінно відслідковувати дії владних структур, що створює простір для зловживань повноваженнями. Ігнорування думки громадян та засобів масової інформації під час ухвалення рішень може значно загострити соціально-економічну ситуацію в країні, оскільки це призводить до реалізації недалекоглядних або неконструктивних реформ, які ще більше обтяжують суспільство.

Діяльність комерційно орієнтованих засобів масової інформації зазвичай фокусується на задоволенні запитів аудиторії та рекламодавців, і ці інтереси можуть кардинально не співпадати з цілями уряду у висвітленні власної роботи або ініціатив. Масмедіа конкурують поміж собою за увагу споживача інформації, який має широкий вибір джерел для задоволення своїх інформаційних та розважальних потреб. У свою чергу, державна влада змушена боротися за місце в медіапросторі поруч із іншими впливовими ньюзмейкерами. Щоби викликати зацікавленість з боку ЗМІ, влада повинна бути привабливим співрозмовником, здатним професійно подавати свої думки й рішення у зрозумілій і доступній формі.

Тематика, що привертає увагу аудиторії, може бути органічно прив'язана до роботи владних структур за умови її представлення крізь призму нагальних соціальних проблем та реальних зусиль із їх вирішення. Інформація матиме більше шансів потрапити у стрічку новин або на переглядову сторінку видання за умови її актуальності, новизни, важливості для цільової аудиторії, унікальності та

максимальної достовірності. Редакційний фокус переважно спрямовується на події, що мають потенціал змінити баланс сил у політичній, соціальній чи економічній площинах — це конфлікти або зіткнення інтересів, несподівані події чи навіть курйозні ситуації.

Взаємодію владних структур із масмедіа можна умовно поділити на три основні моделі або типи відносин: білу, сіру та чорну. Поточний стан цих відносин часто визначає їхній характер і може по-різному впливати на загальне сприйняття діяльності влади та її ефективності у розв'язанні суспільних питань.

Взаємодія білих із засобами масової інформації характеризується відкритістю і доброзичливістю, незалежно від політичних пріоритетів. Спілкування будується на основі взаємної поваги, без зайвого напруження. ЗМІ сприяють висвітленню позитивних аспектів діяльності компанії, а натомість отримують необхідну інформацію для роботи.

Відносини сірих зі ЗМІ вирізняються неоднозначністю та взаємною недовірою. Такий формат взаємодії часто виникає, коли компанія не може утримувати контроль над усією інформацією, яка розповсюджується через медійні канали, або стає об'єктом критики. У таких випадках важливо передбачати можливі проблеми й конфлікти зі ЗМІ та бути готовими до їхнього врегулювання [63].

Взаємини чорних зі ЗМІ мають характер негативної взаємодії. Це може включати атаки на журналістів, ігнорування запитів на інформацію або спроби чинити тиск на зміст публікацій. Такий тип взаємин здатен серйозно підірвати репутацію компанії та спровокувати негативне ставлення громадськості.

Один із ключових аспектів роботи у сфері суспільних комунікацій полягає у результативній співпраці зі ЗМІ, яка потребує чіткого визначення стратегічних цілей і ефективного планування як короткострокових, так і довгострокових дій.

Одним із прикладів успішної й значущої взаємодії між медіа та громадянським суспільством в Україні стала публікація журналіста Сергія Лещенка у 2014 році у газеті «Українська правда» щодо «чорної бухгалтерії» Партії регіонів. Ця стаття стала поштовхом до відкриття кримінальних проваджень і політичної кризи в країні.

Ще одним важливим прикладом співпраці журналістів і активістів була діяльність на Майдані Незалежності у 2013–2014 роках. Завдяки об'єднанню зусиль вдалось привернути увагу світової спільноти до подій в Україні, що вплинуло на подальший розвиток ситуації.

Варто також згадати проєкт «Інформаційний центр з питань безпеки», запущений завдяки співпраці журналістів, активістів та правоохоронних органів. Його основна мета полягає у забезпеченні громадського порядку і боротьбі з поширенням дезінформації в Україні [70].

Комунікативний вплив відіграє ключову роль у зміцненні соціальної стабільності в країні. Засоби масової інформації, такі як телебачення, Інтернет та друковані видання, виконують функцію поширення повідомлень з відповідним інформаційним чи оцінним компонентом. Через ці інструменти формуються емоційний стан і поведінка суспільства згідно із визначеними інтересами.

Висновки до Розділу 1

У цьому розділі було проаналізовано зміст поняття «соціальна стабільність», що дозволило визначити основні положення, які сприяють розкриттю мети дослідження.

1. Розкрито сутність поняття «соціальна стабільність», яке визначено як стан суспільства, що характеризується рівновагою та здатністю забезпечувати ефективне функціонування своїх інститутів і систем. Це стан, за якого відсутні значні внутрішні чи зовнішні конфлікти, насильство та заворушення, а економічна ситуація зберігає стійкість. Підтверджено, що соціальна стабільність є визначальним чинником розвитку країни, оскільки вона створює умови для безпеки та прогнозованості майбутнього. Досягнення такого стану можливе лише за умови співпраці різних соціальних груп із урядом, а також за наявності взаєморозуміння та довіри між ними..

2. Основні функції засобів масової інформації у виконанні національної інформаційної політики зосереджені на забезпеченні доступу населення до об'єктивної та правдивої інформації, підтримці й популяризації національної культури та мови, а також захисті прав і свобод громадян на отримання та поширення

інформації. ЗМІ відіграють ключову роль у формуванні громадської думки, підвищенні загального рівня обізнаності суспільства, вихованні патріотизму та громадської відповідальності.

Підтверджено, що засоби масової інформації виступають важливим інструментом державного впливу на суспільство, сприяючи визначенню напрямків розвитку державної політики й нормативного регулювання. З огляду на значущість ЗМІ у сучасному суспільстві, їх діяльність та функціонування мають бути врегульовані відповідними правовими нормами, які забезпечують збалансований і об'єктивний інформаційний простір.

3.В Україні впроваджено ключові принципи для побудови ефективної взаємодії між засобами масової інформації та громадянським суспільством, що спрямовані на зміцнення соціальної стабільності та гармонійного співіснування. Одним із основних завдань є створення умов для вільного вираження думок при дотриманні високих професійних стандартів у діяльності журналістів і медіа. Важливим аспектом є розвиток відкритого діалогу між різними соціальними верствами та політичними силами, що сприяє формуванню атмосфери порозуміння і довіри.

Досягнення такого рівня взаємодії передбачає комплексний підхід: підвищення інформаційної освіченості населення, розширення доступу до об'єктивної та перевіреної інформації, а також укріплення партнерських зв'язків із громадськими організаціями та іншими представниками громадянського суспільства. Особливу увагу приділено етичним нормам у журналістиці, зокрема уникненню поширення недостовірної чи провокативної інформації, яка може провокувати напруженість або сприяти дестабілізації суспільної ситуації.

Науково доведено, що конструктивна взаємодія засобів масової інформації та громадянського суспільства ґрунтується на засадах взаємоповаги, обопільної довіри та розуміння спільних інтересів. Такий підхід дозволяє не лише зміцнити соціальні зв'язки, але й створити умови для глибшого діалогу, спрямованого на сталий розвиток суспільства в цілому.

РОЗДІЛ 2

РОЛЬ ЗАСОБІВ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ СУСПІЛЬНОЇ СТАБІЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

2.1. Сучасний стан забезпечення свободи інформації у світі: досвід для України

Свобода інформації охоплює широкий спектр прав і свобод, які забезпечують людині можливість вільно отримувати, накопичувати, використовувати та поширювати різноманітну інформацію. Водночас вона включає право на свободу вираження власних поглядів і переконань, свободу думки й висловлювань, а також право на відкритий обмін інформацією між громадянами. Забезпечення гарантій у сфері інформаційних прав і свобод виступає одним із наріжних каменів принципу верховенства права та основ цивілізованого громадянського суспільства. У сучасну добу стрімкого розвитку інформаційного суспільства ці права набувають особливої актуальності, адже саме свобода інформації визнається однією з фундаментальних цінностей суспільного життя.

Захист прав і свобод особи у сфері інформації є ключовим завданням концепції інформаційної безпеки, де центром цієї системи захисту залишається сама людина як головний об'єкт та пріоритет. Особливості реалізації свободи інформації визначаються низкою факторів, серед яких варто виділити специфіку самої інформаційної природи, механізми практичного втілення права на вільне оброблення та поширення інформації, освітлення питань правового врегулювання в цій сфері, а також взаємодію між учасниками інформаційних відносин та особливості обміну інформацією у суспільному обороті. Однак такі нюанси жодним чином не применшують вагомості цих прав чи їхньої критично важливої ролі у формуванні загальної концепції свободи.

Основний закон України — Конституція — чітко закріплює право кожної людини на свободу думки та висловлювання, що забезпечується відповідними

положеннями. Згідно з частиною першою статті 34 цього документу, держава гарантує кожному громадянину право на вираження власних ідей, тверджень та точок зору, а також право на поширення будь-якої інформації, за умови дотримання законодавчих норм і правил. Цей принцип слугує базою для забезпечення вільного інформаційного простору, де кожна особа може реалізувати свої права в межах правового поля.

Відповідно до частини 1 статті 15 Конституції України кожному громадянину гарантується право на свободу думки, висловлювань та отримання інформації, а також забезпечується наукова та творча свобода. Згідно з частиною 2 статті 34 Конституції України кожен має право вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію у будь-який спосіб, включаючи усні, письмові та інші засоби. Держава зобов'язується забезпечити громадян доступом до інформації та умовами для її розповсюдження. Частина 2 статті 50 Конституції України визначає право громадян на доступ до інформації про екологічний стан, якість продуктів харчування, побутових товарів, а також можливість поширювати такі дані.

Загальна суть свободи інформації полягає у підтримці розвитку критичного мислення, підвищенні обізнаності громадян, формуванні громадської думки, а також створенні прозорості й відкритості у діяльності держави та інших організацій.

Свобода інформації є фундаментальним чинником демократичного суспільства, але рівень її впровадження суттєво варіюється залежно від країни чи регіону. У той час як чимало держав докладають зусиль для посилення свободи інформації через закони та практичні механізми захисту, в інших країнах вона значно обмежена або взагалі відсутня.

Стан свободи інформації у світі нерозривно пов'язаний із рівнем демократії, правовою культурою та розумінням громадянами важливості відкритості і прозорості. Приклади країн із різними політичними системами демонструють різноманітні підходи до цього питання.

У демократичних країнах, таких як США, Канада, Велика Британія, Франція та інші, свобода інформації є однією з основних заporук демократичного ладу. Це означає, що право на доступ до інформації закріплено законодавчо, а держава несе

відповідальність за його забезпечення. Захист прав журналістів і тих, хто займається збором і поширенням інформації, також перебуває під опікою законодавства. Наприклад, у США гарантування свободи слова і преси прямо прописано в Першій поправці до Конституції країни.

У країнах з авторитарними і тоталітарними режимами, таких як Китай, Росія, Куба, Іран та інші, свобода інформації зазнає значних обмежень. Уряд часто здійснює контроль над засобами масової інформації, використовуючи їх як інструмент для поширення своїх наративів і підтримки правлячої влади. Журналісти й ті, хто займається збором та поширенням інформації, стикаються з численними перешкодами, серед яких цензура, залякування, переслідування та інші форми тиску.

У державах із перехідними політичними системами, як-от Україна, рівень свободи інформації є більш варіативним і залежить від низки факторів: політичної стабільності, розвиненості громадянського суспільства, наявності законодавчих норм і дієвості їхнього виконання. У процесі переходу від авторитаризму до демократії свобода інформації може бути частково обмеженою. У таких умовах часто бракує незалежних медіа, а державні засоби інформації можуть знаходитись під контролем уряду. Це створює ситуацію, коли громадяни не мають доступу до об'єктивної та багатогранної інформації про події в країні.

Попри це, у державах із перехідним устроєм є потенціал створення умов для формування незалежних медіа та громадських організацій, які прагнуть захистити свободу слова й права на інформацію. Наприклад, у 1990-х роках, після падіння комуністичного режиму в Україні, почали з'являтися незалежні ЗМІ та активні громадські структури, які сприяли утвердженню свободи інформації і демократичних цінностей.

Щороку незалежні організації, зокрема «Репортери без кордонів» і Всесвітня асоціація вільних ЗМІ, оцінюють країни за рівнем свободи преси. Серед ключових критеріїв — доступ до інформації, рівень цензури, випадки насилля й переслідувань журналістів, структура власності медіа та інші аспекти, що впливають на свободу журналістської діяльності.

Найбільше обмежень у сфері свободи преси фіксується в країнах на кшталт Північної Кореї, Еритреї та Ірану. Вони відомі своєю жорсткою цензурою, тотальним контролем ЗМІ з боку держави та випадками насильства над журналістами й іншими працівниками медіасфери. У таких державах влада активно експлуатує засоби масової інформації для поширення ідеології та утримання своїх позицій.

У той же час Норвегія, Данія і Швеція стабільно займають лідируючі позиції у світових рейтингах завдяки високому рівню гарантій свободи преси та захисту журналістської діяльності.

Норвегія характеризується одним із найвищих рівнів свободи преси у світі, що забезпечується завдяки низці важливих механізмів. Серед них ключовим є закон «Про свободу вираження думок», який гарантує право на вільне висловлювання та доступ до інформації, яку зберігають державні органи. Крім того, у країні діє закон про конфіденційність джерел, який забороняє журналістам розкривати особи своїх інформаторів.

У Данії також існує високий рівень свободи вираження поглядів та доступу до інформації, що підтверджується даними численних міжнародних досліджень. Особливо це стосується права на доступ до публічної інформації, яке закріплене у законі про доступ до такої інформації. Цей закон надає громадянам можливість отримувати дані, що належать до сфери публічної діяльності державних органів, місцевих муніципалітетів та інших установ. Його основними принципами є забезпечення відкритого доступу громадян до інформації, зменшення бюрократичних перешкод та підтримка громадського контролю за функціонуванням державних структур.

Швеція також вирізняється своїм високим рівнем прозорості та свободи інформації. У країні діє закон про свободу преси, який гарантує захист журналістів від цензури та інших обмежувальних заходів. Для додаткового захисту у Швеції функціонує Комітет з питань свободи преси, завданням якого є охорона прав працівників ЗМІ та гарантованість їхньої професійної діяльності. Окрім цього, працює система свободи інформації, яка дозволяє громадянам ознайомлюватися з документами державних установ та відстежувати діяльність чиновників.

Україна має можливість перейняти важливі підходи цих країн для вдосконалення власної політики у сфері свободи інформації. Наприклад, варто врахувати юридичні принципи, що регулюють доступ до публічної інформації у Норвегії, Данії та Швеції, з метою імплементації схожих положень у національне законодавство. Крім того, слід акцентувати увагу на важливості прозорості та відкритості діяльності державних органів шляхом забезпечення публічного моніторингу та регулярної публікації суспільно значущих даних.

Ще один аспект, на якому варто зосередитися, – використання сучасних технологій для сприяння свободі інформації. Адже у Норвегії, Данії та Швеції активно застосовуються інтернет-платформи для забезпечення доступу до публічної інформації та ефективного спілкування з громадянами. Україні варто розглянути впровадження аналогічних технологічних рішень для покращення доступу до даних і стимулювання розвитку громадянського суспільства.

Згідно з Доповіддю про свободу преси за 2022 рік, після початку війни з Росією 24 лютого 2022 року Україна втратила дев'ять позицій у світовому рейтингу, опустившись на 106-те місце зі 180 можливих (детальні дані наведені в додатках А та В). Це зниження стало значним викликом для українських засобів масової інформації, які опинилися під надзвичайним тиском, спричиненим воєнними діями. У цій важкій боротьбі Україна стала ключовою фортецею та передовим бастіоном в протидії поширенню кремлівської пропаганди, спрямованої на маніпулювання свідомістю як українців, так і міжнародної спільноти. Українські журналісти, редакції та медіа-організації щоденно стикаються із численними загрозами з боку російських військових структур та окупаційних сил. Кількість жертв серед працівників ЗМІ невпинно збільшується, що підтверджується зростанням числа загиблих і поранених журналістів, які стають мішенями під час виконання обов'язків. Водночас країна фіксує 33 випадки кібератак, втручань у конфіденційність джерел інформації та численні обмеження доступу до життєво важливих даних і матеріалів [80].

У регіоні Східної Європи російська агресія в Україні, окрім величезних людських трагедій і втрат, призвела до значного погіршення ситуації зі свободою слова та преси. Навіть у перший місяць інтенсивного вторгнення Росії на українські

землі, який розпочався 24 лютого 2022 року, стало відомо про трагічну загибель щонайменше п'яти журналістів і працівників медіа через цілеспрямовані обстріли. На окупованих територіях російські сили активно переслідують незалежні джерела інформації й прагнуть повністю подавити діяльність місцевих ЗМІ через тиск та залякування. Як зазначено в аналітичних матеріалах організації «Репортери без кордонів», російська армія системно знищує інформаційний ландшафт на захоплених територіях [79], нейтралізуючи будь-які можливості забезпечення об'єктивного висвітлення подій.

2.2. Маніпулятивна дія засобів масової інформації на стабілізацію та дестабілізацію суспільства

Після здобуття незалежності Україна розпочала свій шлях демократичного розвитку, намагаючись утвердити цінності та принципи, притаманні вільному суспільству. У цей період політичні діячі та інституції, включаючи засоби масової інформації, державу та політичні партії, почали все частіше звертатися до використання різних методів і технологій впливу на масову свідомість громадян. Одним із найпоширеніших і найефективніших способів такого впливу стала маніпуляція, яка полягає у тонкому програмуванні поведінки людей через психологічний вплив, часто невидимий на перший погляд.

Засоби масової інформації відіграють важливу роль у формуванні як стабільності, так і нестабільності в суспільстві. З позитивного боку, медіа можуть стати інструментом забезпечення суспільної гармонії, виступаючи джерелом об'єктивної інформації, глибокого аналізу подій, репрезентації успішних прикладів та взаємодії. Вони здатні покращувати інформованість громадян, сприяти конструктивному діалогу та знижувати рівень напруженості у соціальних відносинах. Однак одночасно ЗМІ володіють потужним потенціалом для дестабілізації. Поширення неправдивої інформації, маніпулювання емоціями аудиторії, підбурювання до конфліктів і розпалювання соціальних суперечностей є типовими

прийомами, які свідомо чи несвідомо використовуються для порушення громадянської злагоди.

Маніпуляція є особливо тонким засобом управління свідомістю і поведінкою людини. Спочатку цей термін мав суто технологічний характер, пов'язаний з діями для керування об'єктами чи процесами. Але з розвитком суспільства маніпулятивні методи поступово перейшли в площину людських взаємовідносин, набувши нового значення. Головна відмінність маніпуляції від інших форм впливу полягає в тому, що її основна мета полягає у підпорядкуванні людини чужій волі задля досягнення власних інтересів суб'єкта впливу. Для цього маніпулятори свідомо застосовують різноманітні емоційні та психологічні техніки, які можуть вводити людину в оману або спонукати до дій, що вигідні саме маніпулятору. Такі дії зазвичай базуються на створенні певних ілюзій, обману чи провокаційного зміщення акцентів, спрямованих на зміну сприйняття реальності та поведінки суб'єкта [25].

Інформаційне середовище можна умовно поділити на три основні типи маніпулятивного контенту. Перший тип пов'язаний із хибною інформацією, що поширюється без наміру дезінформувати (наприклад, помилкові відомості, чутки або плітки). Зазвичай люди вірять такій інформації та передають її далі без перевірки. Другий тип – це дезінформація, яка навмисно створюється для завдання шкоди. Такий контент спрямований на нанесення шкоди окремій людині, соціальній групі, організації чи навіть країні. Третім видом є маніпуляція правдивою інформацією: розголошення конфіденційних даних або приватної інформації з метою завдати репутаційної шкоди окремій особі або організації. Варто підкреслити, що маніпулятивний контент має приховані цілі, які часто завдають шкоди окремим людям чи групам, проти яких він спрямований.

Маніпулятивні методи в інформаційному просторі застосовують різними способами, зокрема через яскраві заголовки (клікбейт) або сатиричний контент в мережі. Наприклад, у журналі Science Post було опубліковано статтю із заголовком «Дослідження: 70% користувачів Facebook читають лише заголовки наукових статей перед тим, як залишити коментар», що, ймовірно, більше орієнтовано на привертання уваги, ніж на точність інформації [85].

Маніпулятивний контент часто створюється за допомогою ботів і тролів, які діють анонімно або зі штучних акаунтів, керованих реальними людьми. Їхнє завдання – викликати емоції та стимулювати активне обговорення у мережі. Також широко використовуються клікбейт-заголовки чи сатиричні публікації для впливу на аудиторію. У деяких випадках джерело інформації залишається невизначеним, що змушує проявляти особливу обережність перед прийняттям її за правду [59].

Для маніпуляції суспільною свідомістю застосовується низка засобів. Одним із найпоширеніших є мова. Її використання включає впровадження конкретних ідеологічних чи політичних кліше, концепцій та стереотипів. Не менш значущими є невербальні сигнали – ці методи можуть передбачати блокування чи приховування «незручної» інформації або, навпаки, подання фактів у вигідному світлі. Активними інструментами впливу є пропагування певних стереотипів чи цінностей, тоді як пасивне маніпулювання включає подачу розрізнених чи недооформлених відомостей.

Використання засобів масової інформації для маніпулювання суспільною свідомістю може спричиняти серйозні наслідки, оскільки дозволяє приховано контролювати думки та поведінку людей. У результаті цього може статися так, що громадяни діятимуть всупереч власним інтересам або ж узагалі залишатимуться пасивними, перебуваючи під впливом механізмів психологічного натовпу.

Сьогодні пропаганда та агітація фактично стали головними інструментами впливу, які замінили примітивну фізичну силу. Максим Дзюба вказує на те, що ЗМІ мають здатність впливати як на поведінку окремих людей, так і на цілі соціальні групи, формуючи громадську думку. Люди часто сприймають засоби масової інформації як надійне джерело інформації про важливі суспільні події. Утім, значна частка тієї інформації, що доходить до аудиторії, супроводжується суб'єктивною інтерпретацією від самих медіа, яка часто нав'язує певну точку зору. Таким чином, громадськість опиняється під впливом спрямованої інформації, яка відображає інтереси конкретних соціальних груп і є майстерно поширеною через ЗМІ [14].

Маніпуляції політичною свідомістю можуть призвести до зростання внутрішньої політичної нестабільності та створення ризиків для інформаційної й психологічної безпеки окремих осіб, суспільства загалом і навіть держави. У

контексті кризової ситуації особливо важливо забезпечити стійкість інформаційного простору, адже поширення недостовірних даних здатне похитнути соціальну поведінку. Це може спричинити порушення інтеграції та стабільності суспільства, особливо за умов, коли влада не здатна ефективно вирішувати ключові проблеми. За таких обставин можуть виникати відцентрові процеси, які матимуть руйнівний вплив на цілісність держави. Стабільність слід розуміти як здатність системи функціонувати та розвиватися, зберігаючи при цьому свою якість, системність та цілісність. Це стан динамічної рівноваги, де система може після невеликих зовнішніх чи внутрішніх коливань повертатися до рівноваги [53].

Засоби масової інформації мають значний вплив на формування громадської думки завдяки своїй масштабності, оперативності передачі інформації та залежності населення і політичних лідерів від отриманих даних у процесі ухвалення рішень. В умовах демократичного суспільства ЗМІ визнаються одним із найважливіших джерел інформації та відіграють роль дієвого інституту суспільного життя. У цьому просторі обмін інформацією та поглядами формує спільні уявлення щодо актуальних питань і сприяє узгодженню позицій з питань загального інтересу [10].

Журналістика та засоби масової інформації відіграють ключову роль у формуванні інформаційного впливу, забезпечуючи широку аудиторію політично важливою інформацією, яка здатна впливати на розвиток політичної культури та визначення політичних поглядів. Незважаючи на поступову заміну традиційних медіа цифровими платформами, телебачення залишається потужним важелем впливу на суспільну свідомість. Проте деякі недобросовісні журналісти та інформаційні актори часто зловживають своїм впливом, маніпулюючи фактами, щоб спровокувати масштабну суспільну реакцію. Як приклад, подача одних і тих самих новин різними каналами може суттєво відрізнитися у висновках, що впливає на сприйняття цих подій громадськістю. Зокрема, в період кримського референдуму російські телеканали, такі як Перший канал, Росія24 і НТВ, акцентували увагу на свободі вибору і праві голосувати, тоді як українські телеканали, зокрема «Україна», «Перший національний» та «Інтер», наголошували на випадках примусу до голосування та погроз у разі відмови [22].

Російська Федерація за допомогою різноманітних інструментів впливу здійснювала спроби змінити сприйняття українського населення щодо ситуації в Україні та світі загалом. Зокрема, державна пропаганда Росії активно просувала негативний образ України як «фашистської держави», яка нібито загрожує російській мові та національній ідентичності в межах української території. Для цього широко використовувалися медіа, соціальні мережі та інші інформаційні платформи.

На окупованих територіях Донецької та Луганської областей активно вживалися заходи русифікації, орієнтовані на просування російської мови, культури та способу життя. Водночас українські засоби масової інформації постійно зазнавали інформаційних атак, метою яких було підірвати їхню довіру та дискредитація в очах громадськості. Такі дії часто супроводжувалися поширенням дезінформації та фейкових новин.

Сьогодні існує цілий спектр методів маніпулювання масовою свідомістю. Серед них можна виокремити створення штучних міфів, нав'язування певного уявлення про світ у суспільній свідомості, формування ідеологічних концептів, використання технологій інформаційної війни, дезінформацію за допомогою спотворення даних або їхнього цілеспрямованого видалення. Крім цього, інструментами такого впливу залишається мультиканальна маніпуляція через інтернет, психологічний тиск, застосування психотехнологій, маніпулювання семантикою повідомлень та поширення чуток.

Політичне маніпулювання також представлено різноманітними формами. Це може бути приховування важливої інформації, навмисна фальсифікація фактів, тенденційна інтерпретація подій або поширення стигматизуючих ярликів з метою дискредитації опонентів. Серед інших методів — привласнення інтересів певних соціальних груп або ціленаправлене розповсюдження неправдивих відомостей для досягнення маніпулятивних цілей [60].

Деякі засоби масової інформації здатні провокувати конфліктні ситуації, тоді як інші намагаються сприяти взаємній довірі між державами та надавати об'єктивне висвітлення подій. ЗМІ можуть впливати на результати значущих подій, забезпечуючи оперативну та неупереджену інформацію про плани та рішення. Вони

не лише слугують інструментами політичних структур, а й формують громадську думку, стаючи вагомим фактором у визначенні переможців в інформаційних війнах. Чимало експертів стверджують, що у таких умовах вирішальну роль відіграє не кількість доступних ресурсів, а вміння залучити увагу медіа. Тому важливо навчитися критично аналізувати інформацію з різних джерел, щоб формувати власну неупереджену позицію.

В Україні система протидії політичним маніпуляціям поки залишається недостатньо розвиненою як на законодавчому, так і на практичному рівнях. Це свідчить про брак чітких механізмів боротьби з дезінформацією, маніпуляцією даними, зловживанням соціальними мережами для поширення фейкових новин та іншими способами впливу на суспільну думку. Наслідки такої ситуації настільки відчутні, що навіть термін «дезінформація» став словом року у 2018-му [75].

Попри пропозиції уряду щодо створення відповідного законодавства, поки що необхідні документи не розроблені та не ухвалені. У практичному аспекті можна виділити окремі проєкти й ініціативи, які мають на меті протидію дезінформації. Наприклад, Міністерство інформаційної політики України реалізує проєкти медіаграмотності та програму «Фільтр», яка спрямована на розвиток критичного мислення та забезпечення доступу населення до достовірних джерел інформації. Попри те що оцінки ефективності цих заходів наразі відсутні, їхнє значення для підтримки соціальної стабільності є очевидним [33].

Сучасна людина щодня стикається зі значним потоком інформації — це новини, радіопрограми, соціальні мережі й газетні статті. Часто ця інформація сприймається без ретельного аналізу чи усвідомлення власного ставлення до обговорюваної теми. Більше того, багато хто навіть не помічає, як приймає думку медіа за свою власну. У таких умовах будь-яке повідомлення може впливати на психіку й спонукати до дій без повного розуміння ситуації. Саме цим користуються маніпулятори, які експлуатують людську схильність до некритичного сприйняття, щоб впливати на суспільну думку. До того ж чимало людей часто сприймають інформацію без запитань чи спроб її аналізу, що ще більше ускладнює боротьбу з маніпуляціями.

Маніпулятори прагнуть контролювати поведінку людей і здобувати над ними владу, обмежуючи їх свободу та вибір. Вони маніпулюють інформацією й ситуаціями, впливаючи на цінності, переконання та відносини людей, змушуючи їх приймати певні рішення чи дії. При цьому критично важливим є створення видимості свободи вибору, адже це робить маніпуляцію менш явною.

Сьогодні існує низка громадських ініціатив, покликаних протистояти поширенню фейкових новин і дезінформації. В Україні діє фонд «Слово і справа», який займається моніторингом медіа та інформаційних потоків, інформуючи суспільство про випадки фейків і дезінформації, а також допомагає в їхньому викритті та зупинці розповсюдження [68].

На міжнародному рівні активно працюють такі організації, як Fact Checker [66] і StopFake [82], котрі спеціалізуються на перевірці достовірності інформації та протистоянні російській пропаганді. Значна частина їхньої роботи базується на залученні громадян до процесу поширення правдивої інформації, виявлення фейків і боротьби з ними.

Методи подання інформації відіграють ключову роль у її сприйнятті. Часто факти подаються в образній формі, що може спричиняти неоднозначне сприйняття повідомлення. Крім того, практикується приховування несприятливої інформації — замість повного розкриття теми увагу акцентують на окремих аспектах, підштовхуючи до конкретних висновків. Застосовується також компіляція тем, коли порядок їх висвітлення формується так, щоб максимально вплинути на думку аудиторії.

У політології закріпилося поняття політичної маніпуляції, яке охоплює різноманітні ідеологічні й психологічні методи впливу на громадську думку. Це має на меті утвердження потрібних цінностей та ідей для досягнення певних цілей у політичному житті [21].

У сучасному політичному дискурсі засоби масової інформації стали головним інструментом контролю над суспільною свідомістю та поведінкою. Політичні сили активно використовують медіа для впливу на різні аспекти суспільного життя, контролюючи ідеологічну спрямованість інформаційних потоків. У цьому контексті

політичні еліти зацікавлені у посиленому управлінні медіаресурсами, які формують доступ громадян до інформації, що часто замінює справжні політичні події. У світі, де інформація постійно оновлюється й трансформується, ці еліти використовують її динаміку для впливу та керування суспільною свідомістю й поведінкою [38].

Контроль над засобами масової інформації може суттєво впливати на результати виборів, формування політичних рішень, суспільну думку та інші соціальні процеси. Зокрема, політичні сили часто використовують медіа для маніпулювання суспільними настроями, створення визначених образів політичних проблем і дій.

Окрім цього, нерідко виникають випадки цензури або обмеження доступу до інформації, що не відповідає певним політичним інтересам. Такі дії можуть обмежувати свободу слова громадян, а також порушувати їхні конституційні права.

У цьому контексті особливо важливо забезпечити доступ до об'єктивних і різноманітних джерел інформації, які дадуть змогу самостійно формувати думку та аналізувати ситуацію. Не менш важливим є розвиток критичного мислення та медіаграмотності, щоб навчитися відрізняти правдиві факти від маніпуляцій і неправдивих повідомлень.

Роль засобів масової інформації у формуванні суспільної думки залишається складною й неоднозначною. ЗМІ забезпечують доступ до інформації про події у світі, але людина не завжди має змогу перевірити її достовірність. Більше того, отримані дані часто сприймаються як абсолютна істина, що може призводити до неправильних висновків. Сучасне суспільство перебуває під потужним впливом різних медіа, таких як телебачення, газети, журнали та радіо. Внаслідок цього процес навігації та розуміння значного потоку інформації стає ще більш складним.

2.3. Нормативно-правове поле засобів масової інформації в процесі забезпечення суспільної стабільності

Засоби масової інформації відіграють ключову роль у сучасному суспільному житті, адже саме вони є одним із фундаментальних інструментів забезпечення

свободи вираження думок, права на отримання достовірної інформації та формування громадської думки. Вони виступають засобом комунікації між державою та суспільством, водночас виконуючи функцію громадського контролю, через що їхній вплив на демократичний розвиток є надзвичайно значущим. Держава повинна чітко усвідомлювати, що головна цінність засобів масової інформації полягає у тому, щоб служити своєрідним "вартовим" демократії, спостерігаючи за діями влади та відображаючи думки і потреби громадян. Саме це робить ЗМІ вагомим елементом прозорого та справедливого функціонування державних інституцій.

Для належного функціонування засобів масової інформації важливо запроваджувати законодавче регулювання їхньої діяльності, яке враховуватиме інтереси всіх зацікавлених сторін: як громадянського суспільства, так і держави загалом. Законодавство повинно сприяти підтримці балансу між свободою слова та відповідальністю за поширення інформації, а також забезпечувати раціональне керування інформаційною політикою з урахуванням потреб народу.

Збереження ролі ЗМІ як демократичного інституту має бути пріоритетом суспільства, адже свобода вираження думки та доступ до правдивої інформації є базовими елементами побудови громадянського суспільства. У багатьох країнах створені спеціалізовані державні органи, які займаються регулюванням діяльності ЗМІ та налагодженням їхньої взаємодії з органами влади. Наприклад, у Сполучених Штатах Америки цю функцію виконує Федеральна комісія зі зв'язку (FCC) [34] у державах Європейського Союзу [35] — Європейська комісія, а в Україні — Національна рада з питань телебачення і радіомовлення [36].

Практично у всіх країнах світу діють закони, що регламентують стосунки між медіа та державними органами з метою дотримання соціальної стабільності і підтримання демократичних принципів. Для прикладу, Конституція України разом із Законом "Про засоби масової інформації" закріплює базові гарантії свободи слова та права на доступ до інформації. Водночас ці нормативно-правові акти передбачають певні обмеження для ЗМІ, щоб захистити національну безпеку, забезпечити громадський порядок і зберегти моральні цінності суспільства.

Окрему увагу потрібно приділяти етичним стандартам, які мають регулювати професійну діяльність журналістів. Такі стандарти визначаються для того, щоб запровадити правила чесної і відповідальної поведінки як під час збору інформації, так і в процесі її розповсюдження. Зазвичай ці засади розробляються безпосередньо засобами масової інформації або професійними журналістськими асоціаціями. Прикладом може слугувати Міжнародна федерація журналістів, яка створила Міжнародний кодекс етики журналістів [19].

В Україні правові основи функціонування ЗМІ були визначені ще у 1993 році із прийняттям Закону "Про засоби масової інформації". Цей закон встановлював принципи діяльності медіа в державі, а також визначав їхній правовий статус. Важливі реформи на цьому напрямку було здійснено у 2019 році — тоді було оновлено національну медіаполітику та утворено новий орган управління ЗМІ: Міністерство культури та інформаційної політики України. Це відкрило нові можливості для координації роботи медійної галузі та впровадження сучасних підходів до її розвитку [45].

Відповідно до чинного законодавства, система засобів масової інформації є організаційно-технічним комплексом, що забезпечує поширення інформації серед громадян через різноманітні медіа: газети, журнали, радіо, телебачення, Інтернет-ресурси та інші платформи. До складу цієї системи можуть входити як державні, так і приватні засоби масової інформації. Закон встановлює правову основу функціонування медіа, підкреслюючи їхню незалежність і свободу вираження думок. Засоби масової інформації відіграють ключову роль у формуванні громадської думки, поширенні знань та сприянні суспільному діалогу. Крім того, вони слугують важливим інструментом для взаємодії між громадянами, державною владою та різними соціальними групами.

Журналістську свободу слова та право на доступ до інформації в медіа гарантує законодавство. Однак на практиці часто зустрічаються випадки, коли ці права порушуються. Україна стикається з проблемами тиску на засоби масової інформації, яке переважно здійснюється через судові процеси, ініційовані

чиновниками або політиками. Такі дії, спрямовані на захист їхньої честі чи гідності, обмежують свободу преси та негативно впливають на стабільність медіапростору.

Ще однією проблемою є обмеження доступу до інформації через її класифікацію як державної таємниці. Це суперечить Рекомендації Парламентської Асамблеї Ради Європи № 1722 від 2005 року, яка вимагає від України переглянути практику засекречування офіційних документів, зокрема тих, що позначаються як «Не для друку», «Не для опублікування» чи «Для службового використання». У документі зазначено про незаконність таких дій, які порушують конституційні норми, й закликається до негайного розсекречення подібної інформації [51].

Українське законодавство забезпечує правові основи діяльності медіа та журналістів відповідно до Конституції та низки прийнятих нормативних актів. З набуттям чинності Закону про засоби масової інформації було імплементовано також низку інших законів, серед яких: про друковані ЗМІ (пресу) в Україні, про телебачення і радіомовлення, про діяльність інформаційних агентств, а також про порядок висвітлення діяльності державних органів і місцевого самоврядування через медіаресурси. Законодавство також включає норми щодо захисту суспільної моральності.

Окрему увагу вітчизняне законодавство приділяє рекламі. Закон України «Про рекламу» регулює правила її розміщення у засобах масової інформації, включаючи обмеження на рекламу окремих товарів чи послуг, які можуть завдати шкоди здоров'ю або моральним принципам громадян. Документ визначає вимоги до рекламодавців, агенцій та медійних платформ, забезпечуючи прозорість та етичність рекламної діяльності [49].

Закон України «Про видавничу сферу» регламентує діяльність у галузі видавництва, включно з видавництвами, друкарнями, книгарнями, бібліотеками та іншими пов'язаними напрямками. Він визначає вимоги до реєстрації видавництв, правила випуску й поширення продукції, а також відповідальність за недотримання норм законодавства в цьому сегменті [41].

Один із ключових нормативних актів для забезпечення захисту авторських прав – Закон України «Про авторське право та суміжні права». Цей документ охоплює

численні види творчих робіт, серед яких літературні, художні та наукові твори. Він забезпечує охорону авторських прав на текстові, аудіовізуальні роботи, включно зі скульптурою, архітектурними проектами, живописом і іншими видами мистецьких проявів. Представники медіа та журналісти, виконуючи свою професійну діяльність, створюють такі твори, тому їхні права також захищені згаданим законом.

Варто відзначити значення Закону України «Про державну підтримку засобів масової інформації та соціальний захист журналістів», який є важливим елементом у забезпеченні належного функціонування інформаційного середовища країни. У цьому акті чітко прописані правові засади діяльності журналістів, розширені рамки їхнього правового захисту, включно з аспектами митного, податкового та бюджетного права. Цей закон суттєво сприяє реалізації прав і гарантій для представників журналістської професії [40].

Згідно з Постановою Кабінету Міністрів України від 5 листопада 2008 року № 976 «Про затвердження Порядку забезпечення державного аудиту діяльності органів виконавчої влади», засоби масової інформації розглядаються як важливий елемент громадянського суспільства, що впливає на його становлення й розвиток. Нормативний акт сприяє формуванню інститутів громадянського суспільства як системи суб'єктів, котрі мають право активно долучатися до управління державними справами та реалізувати державну політику. Це стало значним кроком уперед у процесі посилення ролі громадянського суспільства в Україні [42].

Окремим важливим документом є Закон України «Про доступ до публічної інформації», що встановлює підхід до гарантування вільного доступу до інформації. Відповідно до цього закону будь-яка особа має право отримувати публічну інформацію, яка перебуває у володінні державних органів, органів місцевого самоврядування, а також підприємств і установ, котрі виконують державні функції [47].

Законодавство чітко окреслює, які саме документи повинні бути загальнодоступними, а також встановлює порядок, за яким громадяни мають право звернутися із запитом для отримання такої інформації. Органи державної влади та інші установи не тільки зобов'язані відповідати на подані запити, але й мають

самостійно ініціювати публікацію значущої інформації на своїх офіційних вебсайтах, що посилює прозорість діяльності цих установ і сприяє зміцненню довіри суспільства до їхньої роботи.

У наш час дедалі важливішу роль відіграють електронні засоби масової інформації, особливо Інтернет, який став незамінним джерелом новин і комунікації не лише для України, а й для всього світу. В умовах цього стрімкого розвитку регулювання електронних ЗМІ стало пріоритетним завданням, яке в Україні вирішується за допомогою Закону №2849-IX від 13 грудня 2022 року "Про засоби масової інформації". Цей закон визначає правову основу, на якій будуються відносини у сфері діяльності електронних медіа, і встановлює вимоги щодо створення, утримання та розповсюдження інформаційного контенту [48].

Документ містить низку положень, спрямованих на організацію ефективної взаємодії між електронними ЗМІ та органами державної влади і місцевого самоврядування. Такі заходи покликані забезпечити суспільну стабільність шляхом належного інформування громадян. Наприклад, стаття 17 передбачає зобов'язання ЗМІ висвітлювати діяльність цих органів, а також гарантує право громадян на отримання необхідної інформації. Це дає змогу підвищити рівень прозорості у сфері державного управління та місцевого самоврядування.

Крім того, закон охоплює регулювання реклами в електронних ЗМІ та приділяє значну увагу захисту прав авторів і власників об'єктів інтелектуальної власності в Інтернеті. Його дії поширюються на всю територію України, забезпечуючи законодавчу базу для діяльності вітчизняних електронних медіа.

На жаль, попри чинні норми, низка серйозних проблем у сфері свободи отримання інформації все ще залишається. Зокрема, часто спостерігаються відмови у наданні відповідей на інформаційні запити або надання неповної чи некоректної інформації, яка викликає труднощі в її сприйнятті. Проблеми також існують у вигляді цензури та тиску на представників журналістської професії, що значно ускладнює їхню роботу та перешкоджає всебічному висвітленню важливих питань соціального характеру.

Одна з нагальних проблем медійного середовища полягає в перенасиченні інформаційного простору джерелами зарубіжного походження, які переважно пропонують іноземні ідеї, культурні символи та пропагандистські підходи. Через це українські медіа відчують труднощі з конкуренцією на внутрішньому ринку через недостатньо продуману законодавчу базу у цій сфері. Ба більше, недоліки правового регулювання не дозволяють вітчизняним ЗМІ розширити свою діяльність за кордон і знайти платформу для представлення українського контенту на міжнародній арені. Усе це вказує на необхідність подальшого вдосконалення нормативно-правового регулювання та підтримки національної медіаіндустрії у контексті глобальних викликів.

Мас-медіа в Україні не володіють законодавчими повноваженнями, які б дозволяли їм безпосередньо брати участь у формуванні державної політики, розробці правових актів або вирішенні питань, що прямо торкаються їхньої діяльності та інтересів. Існуюче законодавство не передбачає обов'язкового врахування позиції засобів масової інформації при створенні чи затвердженні законопроектів, а також не забезпечує їм права на просування своїх інтересів через громадські організації чи асоціації. Відмінність між інституційною владою ЗМІ та впливом профспілок полягає у тому, що перші позбавлені будь-якої законодавчої ролі. Більше того, повноваження засобів масової інформації щодо здійснення контролю за реалізацією державних рішень також не визнаються на рівні законодавства. Основними інструментами впливу для ЗМІ залишаються направлення офіційних інформаційних запитів до органів влади та проведення журналістських розслідувань, що мають викривальний або аналітичний характер. Однак варто наголосити, що зміст публікацій засобів масової інформації часто визначається інтересами різних груп впливу, серед яких домінують представники великого бізнесу та високопосадовці. Цей аспект викликає занепокоєння, враховуючи необхідність усунення негативних явищ, таких як корупція, у структурі українського суспільства [30].

Закон України № 3855-ХІІ від 4 травня 1994 року «Про державну таємницю» не передбачає механізмів сприяння співпраці між мас-медіа та державними органами у контексті збереження соціальної стабільності та безпеки. Проте цей нормативний

документ встановлює чіткі процедури та правила щодо захисту інформації, що має статус «державної таємниці», у тому числі стосовно її публікації через засоби масової інформації [43].

У світовій практиці варто відзначити, що в деяких країнах існує принципова позиція щодо неможливості віднесення певного типу даних до категорії «державна таємниця». Інформація, яка стосується загальних державних питань, у таких країнах здебільшого повинна бути доступною для громадськості. До категорії відкритих даних входять відомості про катастрофи та стихійні лиха, які становлять ризик для здоров'я чи безпеки громадян; дані про стан довкілля; статистика щодо охорони здоров'я, освіти, культури чи аграрного сектора; інформація про неправомірні дії державних структур або їхніх посадових осіб; а також порушення прав людини. Наприклад, у Сполучених Штатах діє Закон про свободу інформації, який обмежує можливість приховування даних тільки конкретними випадками, коли це може зашкодити національній безпеці, внутрішнім чи зовнішнім справам або порушити право громадян на приватність. Цей закон забезпечує право громадян на доступ до державної інформації [84].

3 березня 2022 року Головнокомандувач Збройних Сил України затвердив наказ №73, який визначає правила висвітлення бойових дій та регламентує діяльність представників засобів масової інформації в умовах правового режиму воєнного стану. Цей документ виконує важливі функції щодо упорядкування процесу акредитації журналістів та їхньої роботи, водночас він окреслює списки інформації, розголошення якої є категорично забороненим. Особлива увага приділяється тому, щоб уникати поширення матеріалів, які безпосередньо транслюють, пропагують або виправдовують масштабну збройну агресію Російської Федерації проти України [32].

1 квітня 2022 року були оприлюднені узгоджені вимоги і рекомендації, розроблені Офісом Президента України, Кабінетом Міністрів України та Службою безпеки України. У цьому документі чітко прописані ключові положення, які стосуються заборони демонстрації зйомок бомбардування військових об'єктів, процесів переміщення військових підрозділів чи техніки, а також розміщення інформації про місця дислокації військ чи пунктів протиповітряної оборони. Заборона

охоплює не лише цю інформацію, але й будь-які дані, що дозволяють з точністю визначити розташування подій на місцевості, зокрема назви вулиць, зупинок громадського транспорту, станцій метрополітену чи інших загальновідомих орієнтирів. Крім того, категорично заборонено описувати або оцінювати наслідки руйнувань, спричинених нападами, обстрілами чи нападницькими актами диверсійного характеру [50].

Згідно з положеннями статті 114 Кримінального кодексу України передбачена кримінальна відповідальність за незаконне розповсюдження відомостей про переміщення озброєння, військового спорядження чи залучених військових формувань. Важливим є те, що ця норма поширюється на всіх громадян України, незалежно від того, чи належать вони до медіаспільноти або простих цивільних осіб. У період війни державні органи проявили значну активність у комунікації з громадськістю, повідомляючи про ризики поширення такої інформації через соціальні мережі або інші платформи дигітального зв'язку. Це стало актуальним через неправильне використання або необережне розміщення деталей про військову діяльність, що могло негативно вплинути на національну безпеку [24].

Доступ до урядової інформації визначено як один із засадничих елементів прозорого та демократичного управління державою. У той же час урахування конституційних норм та міжнародних стандартів дозволяє законодавцям вводити певні обмеження щодо того, що може бути визнано суспільно важливою інформацією, доступ до якої варто контролювати для забезпечення безпеки держави та громадськості. Належний баланс між відкритістю даних та національною безпекою має встановлюватися у залежності від кожного конкретного випадку задля збереження гармонії між правами та інтересами громадян і держави в умовах особливого законодавчого регулювання.

Україна володіє достатньою правовою базою для впровадження державної інформаційної політики, однак її реалізація стикається з певними труднощами. Українське законодавство в сфері інформації потребує адаптації до сучасних умов розвитку суспільства, особливо в контексті формування інформаційного суспільства.

Водночас бракує дієвих механізмів, які забезпечували б ефективне виконання нормативно-правових актів, що регулюють державну інформаційну політику.

Існує низка законів, спрямованих на контроль змісту інформації шляхом застосування «законних» чи «незаконних» методів. Основною метою таких законодавчих норм є захист суспільних, громадських і приватних інтересів, але вони обмежують доступ до ринкової інформації та регламентують процедуру попередньої цензури. За недотримання цих норм журналісти можуть зіткнутися зі штрафними санкціями або іншими формами покарань.

Окрім цього, деякі закони мають на меті захист свобод ЗМІ від зовнішнього впливу, але водночас допускають механізми регулювання змісту інформації, попередню цензуру та інші заходи обмеження. У наслідок порушення таких норм можливе кримінальне переслідування за недотримання свободи преси, а також використання заходів впливу задля маніпуляції інформаційним простором. Існують також норми, які повинні захищати ЗМІ від будь-якого зовнішнього тиску.

У практиці загальноприйнятими вважаються закони, які визначають перехресні зв'язки між діяльністю медіа та принципами правової системи. Проте забезпечення повноцінного доступу до інформації вимагає не лише загальних гарантій, що охоплюють боротьбу із цензурою або захист журналістів, але й чітких законодавчих норм. На жаль, міжнародні стандарти доступу до інформації на даний момент залишаються недостатньо розвиненими та часто занадто узагальненими, що потребує їх подальшого вдосконалення.

Закони повинні не лише підтверджувати принцип доступності інформації, але й конкретно регулювати пріоритети доступу та вирішувати практичні питання. Доступ до документації у багатьох правових системах може вимагати від заявника доведення її важливості для законних прав або інтересів. Однак ситуація, за якої шукачам інформації надається надмірний тягар доказів, перетворює законодавство про свободу інформації на нефункціональний механізм, порушуючи принцип передбачуваної відкритості.

Запропоновані вимоги до осіб, які подають запит на доступ до документів, можуть стати причиною відмови в наданні інформації, оскільки зберігач документів

має можливість самостійно оцінювати інтереси заявника та значущість запитуваного документа. Це створює ризик, що депозиторій може приховувати інформацію, яка здатна завдати шкоди інтересам уряду або бізнесу, тим самим порушуючи принцип свободи інформації. Відтак, ефективні закони про доступ до інформації мають поширюватися максимально широко на державні установи. Чим більше забезпечено право доступу до інформації в публічному просторі, тим більш демократичним є законодавство у сфері свободи інформації [39].

Для створення демократичної законодавчої бази щодо свободи інформації винятки з цього права повинні бути чітко обмеженими та максимально прописаними в законодавстві. Такі винятки мають бути конкретними, виправданими необхідністю захисту законних інтересів і відповідати міжнародним стандартам. Це свідчить про те, що право доступу до інформації не є абсолютним і може бути обмежене для захисту інших важливих інтересів, таких як охорона конфіденційної інформації. Однак будь-які винятки з цього права мають бути чітко визначеними і не повинні слугувати засобом довільного обмеження доступу до інформації.

Висновок до Розділу 2

У даному розділі здійснено аналіз поточного стану забезпечення свободи інформації в Україні, а також правового регулювання взаємодії засобів масової інформації з органами державного управління у контексті підтримки соціальної стабільності. Це дозволило дійти наступних висновків:

1. Існують докази того, що в сучасних умовах забезпечення свободи інформації в багатьох країнах спостерігаються труднощі із захистом права на свободу висловлювань і доступ до неупередженої інформації. Уряди та політичні сили в багатьох державах намагаються обмежити свободу вираження поглядів, посилювати контроль над засобами масової інформації та втручатися в інформаційну політику.

2. Маніпуляційні дії засобів масової інформації можуть мати як позитивний, так і негативний вплив на стабільність суспільства. Використання медіа для поширення об'єктивної та достовірної інформації сприяє зміцненню довіри до державних інституцій, зниженню рівня конфліктів між різними групами населення та

загальному укріпленню суспільної стабільності. Водночас маніпулювання інформацією через ЗМІ здатне призводити до розхитування стабільності, посилення політичної напруги, збільшення соціальної нерівності та ескалації міжетнічних протистоянь.

3. У тексті детально висвітлено нормативно-правове забезпечення, яке спрямоване на створення умов для реалізації свободи слова, відкритого доступу до інформації, а також гарантування її високої якості та достовірності. Особливу увагу приділяється необхідності запровадження дієвих механізмів захисту прав та законних інтересів громадян, що нерідко можуть бути порушені через поширення неточних даних або застосування маніпулятивних стратегій засобами масової інформації. У контексті суспільного розвитку надзвичайно важливим є нормативно-правове підґрунтя для визначення взаємодії між засобами масової інформації та державними органами управління задля забезпечення соціальної стабільності. Провідну роль у цьому відіграють основоположні конституційні положення та законодавчі акти, які не лише встановлюють права й обов'язки обох сторін, але й окреслюють чіткі механізми їхнього співробітництва та взаємодії в рамках різноманітних ситуацій, які виникають у процесі суспільної комунікації.

4. Україна повинна забезпечити свободу слова і доступ до об'єктивної інформації, що є ключовими основами соціальної стабільності. Для досягнення цього необхідно вдосконалювати законодавство, яке регулює інформаційну сферу, та створювати сприятливі умови для розвитку незалежних медіа та громадянської журналістики. Важливим залишається також дотримання етичних стандартів у журналістській діяльності та активна протидія поширенню фейкових новин і дезінформації. Співпраця між медіа і громадянським суспільством має будуватися на основі довіри та врахування інтересів обох сторін, спрямованих на забезпечення конструктивного діалогу і сприяння загальному прогресу суспільства.

РОЗДІЛ 3

ОСНОВНІ ДЕТЕРМІНАНТИ ФОРМУВАННЯ СУСПІЛЬНОЇ СТАБІЛЬНОСТІ ЗАСОБАМИ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ В УМОВАХ СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ

3.1. Висвітлення роботи ЦНАП засобами масової інформації, щодо підтримки суспільної стабільності в умовах військового стану в Україні

Навіть у період війни сфера надання адміністративних послуг залишається важливою, адже люди потребують реєстрації актів цивільного стану, оформлення паспортів, реєстрації вимушених переселенців та інших видів послуг. Зростає також попит на соціальну підтримку громадян, які опинилися в складних життєвих обставинах, а також на документування дій за участі транспортних засобів. Реконструкція України неможлива без адміністративних послуг у таких сферах, як нерухомість, земельні питання, будівництво та інші.

Експерти у сфері адміністративних послуг відзначають, що Україні вдалося впоратися з викликами, спричиненими повномасштабною війною. Було запроваджено дієві рішення: тимчасове припинення доступу до реєстрів та надання певних послуг, поступове відновлення найважливіших із них, розширення переліку документів, які засвідчують особу та забезпечують доступ до соціальних пільг. Однак війна продемонструвала потребу у більшій готовності деяких служб до потенційних викликів, включаючи гібридні форми агресії, а також природні та техногенні загрози.

Центри надання адміністративних послуг (ЦНАП) стали ключовим інструментом доступу населення до адміністративних сервісів у період воєнного стану. Ефективна інформаційна кампанія у засобах масової інформації про діяльність подібних установ допоможе підтримувати соціальну стабільність і зміцнювати довіру громадян до органів державної влади.

Одним із найрезультативніших методів популяризації роботи ЦНАП є широке застосування ЗМІ, зокрема телебачення, радіо, друкованих і електронних видань.

Доцільно використовувати рекламні кампанії, інформаційні буклети та брошури для підвищення обізнаності населення про перелік послуг, які надають ці центри.

Центри надання адміністративних послуг активно співпрацюють із засобами масової інформації, щоб забезпечити ефективний комунікаційний зв'язок із громадськістю та популяризувати спектр своїх послуг. Засоби масової інформації відіграють важливу роль у поширенні рекламних та інформаційних матеріалів про діяльність ЦНАПів, публікуючи їх у місцевих друкованих виданнях, а також транслюючи на телебаченні та радіо. Важливою складовою залишається наявність відкритого та доступного ресурсу через Інтернет, де громадяни можуть отримати актуальну інформацію про роботу центрів. Це сприяє підвищенню обізнаності населення про адміністративні послуги та зміцненню довіри людей до державних установ. У разі введення воєнного стану доступ громадян до послуг ЦНАПів може бути частково обмеженим. У таких умовах взаємодія із засобами масової інформації набуває ще більшого значення, адже вона допомагає забезпечити стабільність у суспільстві та своєчасно інформувати населення про доступні можливості.

Сьогодні багато громад ініціюють спеціальні програми, спрямовані на деталізацію діяльності ЦНАПів і їх виконавчих органів. Метою цих програм є підтримка соціальної стабільності, особливо в умовах воєнного стану чи інших надзвичайних ситуацій. Такі програми розробляються із врахуванням вимог і стандартів чинного законодавства та орієнтуються на забезпечення прозорості та громадського контролю за діяльністю ЦНАПів. Основними завданнями програм є підвищення прозорості процесів, поліпшення доступності адміністративних послуг для жителів навіть у складних умовах, а також оптимізація взаємодії між установами та суспільством. Задля досягнення найвищої ефективності передбачено регулярний моніторинг, оцінку якості роботи центрів і запровадження новітніх підходів до організації комунікаційної діяльності [69].

Ефективність висвітлення діяльності Національного центру соціального розвитку та аналогічних установ значною мірою залежить від низки факторів. Зокрема, це якісна підготовка співробітників до взаємодії з представниками медіа, ретельне планування інформаційно-реklamних кампаній, структурований контроль за

їх реалізацією та оцінка успішності заходів. Сукупність цих чинників визначає те, наскільки результативно засоби масової інформації можуть висвітлювати діяльність ЦНАПів і формувати позитивний імідж державних послуг серед населення. Прозорий і високопрофесійний підхід у комунікації дозволяє не лише поліпшити функціонування центрів, але й сприяти єднанню громади навколо спільних цілей.

Важливо, щоб засоби масової інформації приділяли особливу увагу тому, як саме уряд організовує процес комунікації з користувачами своїх послуг. Надзвичайно важливим є аналіз того, чи виконуються обіцянки уряду щодо інформування населення про доступність різноманітних послуг, а також чи враховуються потреби громадян у цих процесах. Засоби масової інформації повинні досліджувати, як уряд реагує на скарги, пропозиції та запити громадян, пов'язані з адміністративними послугами, і яким чином він працює над удосконаленням їхньої якості та розширенням доступу до них.

Крім того, саме ЗМІ можуть відіграти значну роль у популяризації цифрових платформ та інших технологічних рішень у сфері надання адміністративних послуг, що здатне підвищити рівень обізнаності громадян і стимулювати їх до активнішої взаємодії з урядовими структурними підрозділами. Крім того, центри надання адміністративних послуг активно співпрацюють із медіа для забезпечення ефективного діалогу з громадськістю з приводу питань, пов'язаних із наданням адміністративних послуг. Організація якісної комунікації в цьому напрямку є критично важливою, адже розрив між проголошеними урядом принципами доступності адміністративних послуг і реальним їх виконанням може призвести до втрати довіри суспільства. Тому надзвичайно важливо належним чином інформувати громадян про умови отримання послуг, місця їхнього надання, а також про будь-які зміни, які можуть виникати через зовнішні фактори, зокрема через питання безпеки чи технічні складнощі.

Особливу роль у цьому процесі відіграють місцеві та національні засоби масової інформації, які допомагають налагоджувати співпрацю урядових структур із населенням. Зокрема, вони активно сприяють ознайомленню громадян із діяльністю

зборів народних представників, а також популяризації їх ініціатив серед ширшого кола населення [61].

Функціональна роль регіональних засобів масової інформації поширюється на такі види діяльності: - оперативне та всебічне висвітлення локальних подій;

- підняття на порядок денний актуальних проблем регіону;

- інтеграція думок впливових осіб місцевого співтовариства;

- створення платформи для обміну думками та спілкування між мешканцями регіону;

- інформаційна підтримка культурних заходів;

- надання практичної допомоги у вирішенні соціальних або побутових питань населення.

Робота регіональних ЗМІ є невід’ємною складовою механізму взаємодії між владою та місцевими громадами, а також важливим інструментом у поширенні прозорості та якісної інформації серед населення. Таким чином, розширена синергія між урядовими структурами та медіа може суттєво сприяти налагодженню продуктивної комунікації та підвищенню довіри громадян до державних установ.

На думку Пахомової, регіональні засоби масової інформації можуть зіштовхнутися з труднощами та протидією влади під час поширення даних щодо прав громадян та обов’язків посадовців, особливо стосовно питань землеволодіння, господарської діяльності та відповідальності керівників за порушення закону. Редактори районних видань звертають увагу на те, що висвітлення прав фермерів нерідко йде врозріз з інтересами місцевої адміністрації, яка може вдаватися до прикриття комерційною таємницею, аби уникнути розкриття реальної інформації про собівартість продукції та її прибутковість. Один із редакторів пропонує закріпити на законодавчому рівні обов’язковість публікації достовірних даних про вартість продукції та рентабельність — аналогічно до банківських звітів. Такі ініціативи є важливими для центрів надання адміністративних послуг (ЦНАП), які активно використовують медіа для популяризації своїх сервісів і розповсюдження корисної інформації серед громадян.

Конфлікти між регіональною владою та журналістами часто демонструють, що представники ЗМІ в цих умовах є менш захищеними від тиску можновладців у порівнянні з колегами з великих міст. У багатьох випадках редакції регіональних газет перебувають під контролем місцевої влади, що створює перешкоди для їхньої нейтральності і об'єктивного висвітлення подій у регіонах. Крім того, негативно на якість регіональної преси впливає тенденція замінювати професійних працівників місцевого самоврядування людьми, які є лояльними до влади, але не володіють достатнім досвідом і знаннями. Низька обізнаність населення теж може стати причиною маніпуляцій їхньою думкою і створення сприятливих умов для втілення інтересів місцевих органів влади [37].

Роль засобів масової інформації у формуванні довіри громадян до роботи державних і адміністративних структур, зокрема ЦНАП, залишається вагомим навіть у період воєнного стану. У часи суспільної напруги, коли держава отримує додаткові повноваження, ціна довіри зростає, а діяльність таких установ може стати об'єктом пильної уваги громадськості. Наприклад, ЦНАП ризикує втратити репутацію, якщо ЗМІ донесуть інформацію про проблеми в його роботі — такі як затримки у наданні послуг, технічні неполадки чи підозри у корупції.

ЗМІ відіграють важливу роль у зміцненні довіри громадян до Центрів контролю та профілактики захворювань, зокрема через висвітлення успішних прикладів їхньої діяльності, доступності адміністративних послуг, а також поліпшення роботи в умовах військового стану. Коректне та об'єктивне інформування про здобутки цих центрів може сприяти підвищенню довіри не лише до них, але й до державних інституцій загалом.

При цьому засоби масової інформації повинні залишатися незалежними від впливу владних структур та дотримуватися професійних стандартів у своїй роботі. Водночас Центри контролю та профілактики захворювань мають забезпечувати журналістам доступ до потрібної інформації, сприяючи кращому розумінню їхньої діяльності з боку громадськості. Така співпраця допоможе сформувати позитивний імідж Центрів контролю та профілактики захворювань і зберегти рівень довіри до них.

3.2. Засоби масової інформації як джерело формування інформаційної стабільності України під час Російської агресії

Через триваючу війну українські засоби масової інформації зіткнулись із серйозними випробуваннями. Багато ключових компаній, важливих для функціонування медіа-середовища, були змушені припинити діяльність, а чимало спеціалістів змінили професію або навіть виїхали за кордон. Російська агресія створила значні виклики для вітчизняних медіаресурсів. Українські телеканали постраждали від обстрілів з боку російських військ, що спричинило скорочення обсягів трансляції. Водночас російська пропаганда намагалася повністю витіснити українські інформаційні ресурси, використовуючи всі доступні канали впливу. Чимало медіакомпаній на тимчасово окупованих територіях були змушені припинити роботу, а багато журналістів залишили свої домівки з міркувань безпеки. Попри ці складнощі, українські представники медіасфери продовжують працювати, адаптуватись до умов війни та зберігати незламну волю до перемоги [11].

У перші тижні війни рекламний ринок зазнав суттєвого спаду. Відновлення почалось лише з квітня 2023 року, але наприкінці року збитки все одно залишились значними. За даними Всеукраїнської рекламної коаліції, обсяги телевізійної реклами скоротилися на 81%, друкованих ЗМІ – на 79%, радіореклами – на 61%, а реклама в кінотеатрах впала майже на 92% [4].

Фінансова криза торкнулася навіть найбільших медіакомпаній — вони зазнали значних втрат, що вплинуло на спроможність їхніх власників підтримувати діяльність своїх ЗМІ. Згідно з журналом Forbes Ukraine, вартість активів Віктора Пінчука, власника Starlight Media, у березні 2022 року знизилася з 2,6 мільярда доларів до 1,9 мільярда. Проте наприкінці року оцінка його статків покращилась до 2,2 мільярда доларів. Основні заводи Пінчука в Дніпропетровській області, зокрема в Нікополі, значно постраждали від обстрілів. Ще один впливовий медіавласник, Ігор Коломойський, чий статок раніше оцінювався в 1,8 мільярда доларів, втратив практично половину своїх фінансів. Найзначнішого удару зазнав нафтовий сектор

групи «Приват», включно з нафтопереробними заводами, автозаправними станціями та іншими підприємствами цієї галузі.

Дмитро Фірташ, власник більшості акцій компанії «Інтер», наразі перебуває в Австрії, де йому загрожує екстрадиція до Сполучених Штатів. У той же час він зазнав значних втрат активів в Україні, включаючи «Облгаз» і компанії в Луганській області, такі як «Сєвєродонецький Азот». Найбільше ж постраждав Рінат Ахметов, хоча він залишається найбагатшою людиною країни. Можливо, саме через це він ухвалив рішення про відмову від [28].

На тлі початку широкомасштабної війни українські медіакомпанії змушені були економити і суттєво скорочувати витрати. Наприклад, медіагрупа «1+1» зменшила штат співробітників на 24%, радіохолдинг «Тавр Медіа» знизив чисельність персоналу та їх зарплату, а StarLightMedia скоротила понад 15% працівників, головнo тих, хто займався виробництвом телевізійного контенту.

Попри складні умови війни, українські ЗМІ проявили винахідливість та почали адаптуватися до нових реалій, що дало змогу поступово оживити ринок. До прикладу, у жовтні медіагрупа «1+1 Медіа» повернула зарплати співробітникам до довоєнного рівня й проіндексувала їх з початку 2023 року. Обсяг продажів телевізійної реклами у найбільших рекламних агентствах у четвертому кварталі досяг третини показників 2021 року. Хоча атаки на енергетичну інфраструктуру в жовтні та листопаді дещо ускладнили ситуацію, гравці ринку продовжували демонструвати стійкість. Було оперативно запущено оновлену ТВ-панель Nielsen, а також з'явилися резервні канали ICTV та «1+1». Завдяки таким заходам і частковому поверненню міжнародних рекламодавців FMCG прогнозується поступове відновлення рекламного ринку [12].

На початку широкомасштабної агресії, коли Росія ще намагалася захопити Київ і встановити контроль над Україною, деякі власники та керівники медіа проявляли лояльність до Росії або звинувачували Україну в тому, що сталося. Вони закликали до капітуляції. Їхні дії привернули увагу й ці люди були включені до «дошки ганьби» на ресурсі «Медіа Детектор», а згодом щодо них проводилися розслідування відповідними органами [17].

У березні канали Медведчука «Перший незалежний» та «UkrLive» припинили свою діяльність на YouTube. Номінальний власник цих телеканалів Нестор Шуфріч заявив, що київська військова адміністрація конфіскувала їхні права власності для створення нового медіапроєкту. Багатьох співробітників було звільнено, а ті, хто залишався, не змогли знайти роботу в інших ЗМІ. Архіви онлайн-каналів було видалено.

Ще одним телеканалом, який потрапив під дію санкцій усього за два місяці до початку масштабного вторгнення Росії в Україну, став канал «Наш», що належав Євгену Мураєву. Після того, як Мураєв перестав активно займатися його управлінням, функціонування ресурсу перейшло до рук ведучого Макса Назарова. Він не лише взяв на себе контроль над діяльністю каналу, але й згодом започаткував повноцінний YouTube-канал із мільйонною аудиторією передплатників, на якому втілював власне шоу, що швидко набуло популярності.

Телемарафон «Єдині новини», який стартував у 2022 році, став надзвичайно важливим явищем для України, і його внесок у зміцнення державності в критичні перші місяці війни важко переоцінити. Завдяки єднанню комерційних, державних і громадських телеканалів у єдиний інформаційний простір вдалося стабілізувати ситуацію та протистояти зовнішній агресії. Це об'єднання стало винятковим феноменом українського телебачення, демонструючи небувалий рівень співпраці. Однак, до грудня 2022 року, коли марафон відзначав десятий місяць свого існування, почали з'являтися критичні відгуки, що свідчили про втрату первісного значення цього проєкту. Виникли побоювання, що така форма загальнонаціональної кооперації може перетворитися на довготривалий стандарт мовлення, спричиняючи поступове зменшення різноманітності телебачення в Україні, яке раніше вирізнялося багатством окремих сильних каналів [15].

У цілому Національний телемарафон здобув позитивну оцінку серед глядачів завдяки своїй доступності в будь-який час доби без перерви. Для респондентів було несуттєво, який конкретний канал транслював ефір на даний момент; марафон сприймався як самостійний загальнонаціональний канал новин із постійним потоком актуальної інформації. Формат і структура марафону стали впізнаваними для

більшості громадян країни, а імена учасників його створення набули широкої популярності. Одним із ключових факторів, який забезпечив схвальні відгуки, стала можливість отримувати новини з різних джерел без необхідності перемикати телеканали.

За свідченням проведених соціологічних досліджень, якість інформаційного контенту стала більш об'єктивною завдяки тому, що його перевіряють журналісти різних телеканалів. Респондентів поділено на дві основні групи залежно від стилю перегляду: ті, хто регулярно стежить за телемарафоном і хто використовує його ситуативно – як фоновий ресурс під час виконання інших завдань удома. Глядачі першої групи довіряють поданій інформації та залишаються задоволеними її подачею; натомість ті, що дивляться рідше і часто для побіжного ознайомлення, відзначають повільність оновлення даних і часті повтори. При порівнянні швидкості подачі новин між телебаченням та месенджерами (наприклад Telegram) більшість респондентів наголошують на оперативності Telegram-каналів, які поширюють інформацію значно швидше за телевізійні трансляції.

За результатами дослідження, проведеного в Україні у 2022 році, було виявлено, що найбільше довіру серед опитаних респондентів викликають популярні джерела інформації, до яких належать соціальні мережі (60%), національні онлайн-новини (54%) і національне телебачення (48%). Водночас відзначено тенденцію до зростання довіри до змісту веб-сайтів, особливо тих, що діють на національному та регіональному рівнях (докладніше див. у Додатку С). Однак усі види друкованої преси втратили свої позиції через недостатню інформативність, брак фактологічної бази та нерідкісні випадки поширення недостовірної інформації [56].

Загальна довіра до ЗМІ залишається спірним питанням, адже думки респондентів щодо цього аспекту значно розділилися. Частина опитаних висловлює занепокоєння через те, що засоби масової інформації часто не здатні об'єктивно й повною мірою висвітлювати правду про події війни. Це спричиняє більший скептицизм та загострює недовіру до всіх каналів комунікації. Водночас є й ті, хто переконаний, що рівень довіри до медіа зріс завдяки труднощам поширювати неправдиву інформацію в умовах війни. Значний вплив на формування громадської

довіри мають невідповідності між даними, які ЗМІ повідомляють публічно, та тією інформацією, яку окремі респонденти отримують із власних джерел у соціальних мережах. Такі розбіжності нерідко стають причиною зниження довіри до традиційних медіакомунікацій у частини населення.

Респондентами також були визначені основні характеристики повідомлень, які здатні викликати довіру в аудиторії. До них належать такі принципово важливі критерії:

- висока ефективність передачі інформації;
- прагнення до максимальної об'єктивності й чесності у викладі;
- супроводження матеріалів фото- або відеодоказами (навіть без попередньої редакційної обробки); - уникнення маніпуляцій і надмірної емоційної складової у змісті повідомлень;
- дотримання принципів неупередженості та забезпечення доступу до ключових деталей — хто, що, коли й де сталося.

Незважаючи на загальне зниження довіри до деяких джерел інформації, важливо зазначити, що під час воєнного стану рівень довіри до певних медіа значно зріс, адже саме вони здатні ефективно консолідувати суспільство та виступати платформою об'єднання людей навколо важливих суспільних питань [74].

Загалом, значна частка опитаних демонструє більшу прихильність до розважального контенту, ніж до новин, але після початку війни їх інтерес до інформаційної складової суттєво зріс. Люди стали більше слідкувати за новинами, як-от: багато хто зізнається, що тепер постійно переглядає новинні сюжети або свідомо відмовляється від розважальних програм, заявляючи, що не може їх більше дивитися. Внаслідок скасування значної кількості розважальних шоу на багатьох засобах масової інформації, споживачі все частіше скеровують свою увагу на пошук інформаційного контенту з різноманітних джерел. За таких умов паралельно збільшився запит на деякі типи розваг, зокрема перегляд серіалів та шоу на платформі YouTube, а також популярність Telegram-каналів, які служать джерелами оновлень та аналітики.

Основними інструментами для отримання інформації, як зазначають респонденти, стали смартфони, які дозволяють оперативно слідкувати за новинами та подіями. Телевізор переважно використовується у фоновому режимі, коли люди займаються іншими справами вдома, забезпечуючи оманливий ефект присутності актуального контенту. Крім цього, ноутбуки активно застосовуються для читання новин на тематичних інтернет-сайтах, тоді як радіо поступово відходить на другий план через рідке його використання для здобуття найактуальнішої інформації.

Соціальні мережі та інтернет-ЗМІ за останній час набули значного значення як джерела поширення новин про події в Україні. Завдяки можливості отримувати інформацію майже миттєво у режимі реального часу, користувачі соцмереж залишаються поінформованими про найважливіше буквально в перші моменти після виникнення подій. Інтернет-платформи, включаючи вебсайти новин і інтернет-журнали, також стають дедалі більш популярним ресурсом серед населення, пропонуючи широкий спектр інформаційних матеріалів.

Однак необхідно врахувати й певні ризики у використанні соціальних мереж та інтернет-ЗМІ. Зокрема, якість і достовірність інформації в таких джерелах не завжди відповідають очікуванням. Часто зустрічається ризик недостатньої перевірки фактів або розміщення неперевіреної інформації, яка може містити неточності або бути частиною пропагандистських кампаній. Швидке поширення контенту через соціальні мережі додає до викликів ситуацію з довірою аудиторії до даних матеріалів.

Найпоширенішими каналами для отримання новин у соціальних мережах серед українців стали наступні платформи:

- Telegram – такі канали як Труха Україна, УНІАН
- Новини України, ТСН Новини, Україна зараз;
- Facebook – популярними сторінками є ТСН, Обозреватель, Володимир Зеленський, Українська правда;
- YouTube – помітними джерелами виступають канали ТСН, канал 24, Олег Жданов, Фейгін LIVE та Олексій Арестович;
- Viber – тут користувачі активно слідкують за каналами Блискавка і Country_info.

У соціальних мережах українці також надають особливу увагу блогерам і лідерам громадської думки як джерелам аналізу, коментарів і оглядів важливих подій та явищ. Це підтверджує тенденцію до пошуку персоналізованого погляду на актуальні питання через контент незалежних експертів та авторитетних особистостей.

Блоги вже зарекомендували себе як сучасне й потужне явище, яке впливає на формування інформаційної культури суспільства, і сьогодні вони стають значним інструментом у веденні інформаційної війни. Їх ефективність обумовлена цілою низкою чинників, але ключову роль відіграє застосування класичних методів впливу, таких як використання висловів авторитетних людей – лідерів думок або громадських діячів. У минулому для поширення інформації було необхідно роздруковувати листівки, створювати телевізійний контент чи записувати відеозвернення, у той час як сьогодні просте оприлюднення тексту на вебсайті дозволяє досягти значного охоплення.

Особливої важливості в цьому контексті набуває блогер, який користується підтримкою та авторитетом серед своєї аудиторії. Така людина активно ділиться своїми поглядами на політичні процеси, соціальні явища й безліч інших актуальних питань через власний блог, застосовуючи сучасні технології, зокрема «ключові слова». Завдяки цьому читач легко може перейти до тематичних розділів та знайти додаткову інформацію з обраної тематики. Дослідження, проведене платформою MindComet.com, виявило, що блогосфера сформована здебільшого з активних, соціально зрілих особистостей, які мають значний вплив на загальну думку в суспільстві. Блогери не лише висловлюють свої політичні позиції та підтримують важливі соціальні ініціативи, але й оперативно реагують на зміни у соціально-політичному середовищі.

Особливу роль блогери відіграли під час конфлікту між Україною та Росією, ставши одним із ключових елементів у протистоянні агресивній інформаційній політиці російських медіа. Як зазначає дослідник Т. Власенко, блогери стали своєрідними «добровольцями» в інформаційному просторі України. Вони активно займалися викриттям пропаганди, боротьбою з фейками й поширенням достовірної інформації завдяки використанню соціальних мереж та інших цифрових ресурсів.

До найзатребуваніших джерел інформації українців після онлайн-платформ належать такі ресурси, як 1+1/ТСН (1plus1.ua/tsn.ua), УНІАН (unian.net) і Українська правда (pravda.com.ua). Жителі західних областей країни традиційно більше довіряють радіостанціям, серед яких найбільше уваги отримують «Люкс FM», «Українське радіо» і «ХІТ FM». Однак слід зауважити, що кількість читачів друкованої преси поступово зменшується через специфіку медіаспоживання сучасного суспільства. Сьогодні вона зосереджена переважно серед людей старшого покоління, віком понад 56 років.

На початку конфлікту російські засоби масової інформації активно поширювали дезінформацію та пропаганду щодо подій в Україні. Однак українські журналісти та видання спромоглися створити противагу маніпулятивним меседжам шляхом надання миру правдивої та об'єктивної інформації про реальний стан речей у країні. Така діяльність є важливою частиною інформаційного опору, що продовжує формувати інтелектуальну оборону України сьогодні.

За результатами проведеного дослідження, встановлено, що від 13% до 49% респондентів у 2022 році мали нагоду стикатися з поширеними дезінформаційними сюжетами. Серед них найімовірнішою для більшості опитаних виглядає теорія про участь найманців з різних країн у військових діях на боці України. Водночас найменш ймовірним і менш переконливим виявилось припущення, що знищення міст Донбасу спричинене діями Збройних сил України, а не Росії. Показово, що приблизно третина опитаних активно обговорювала такі чутки під час спілкування зі своїми близькими чи знайомими. Щодо мотивів поширення дезінформації, значна частина респондентів вважає її просто приводом для підтримання розмови чи взаємодії [62].

Український уряд у співпраці з Міністерством інформаційної політики взяв на себе відповідальність за масштабну боротьбу з дезінформаційними кампаніями та поширенням пропагандистських матеріалів в інформаційному просторі країни. Для цього були розроблені спеціальні стратегії, які передбачали активне залучення засобів масової інформації до цієї ініціативи. Зокрема, створено додаткові платформи та інформаційні ресурси, спрямовані на підтримку об'єктивного висвітлення подій, а також проведено серію заходів задля підвищення рівня інформаційної грамотності

серед українських громадян. Одним із важливих кроків у цьому напрямі стала офіційна угода про співпрацю між Центром боротьби з дезінформацією та Національною радою з питань телебачення і радіомовлення, яка допомогла вдосконалити моніторинг інтернет-змісту. На одному із заходів ключову роль відіграла заступниця директора Департаменту боротьби з кіберзагрозами, що загрожують національній безпеці, яка представила свій досвід в онлайн-спостереженні присутнім представникам ЗМІ та органів державного регулювання [71].

У рамках протидії російській пропаганді було виділено кілька ефективних стратегій із залучення засобів масової інформації:

- Стратегія інформаційної дезінформації, спрямована на насичення інформаційного простору матеріалами, що заперечують чи спростовують пропагандистські наративи російської федерації. Це можуть бути новини, аналітичні статті, експертні коментарі та інші об'єктивні матеріали, які подають правдиву картину подій.

- Контроль діяльності російських медіа на території України передбачає жорсткий регламент їхньої роботи, аж до повної заборони діяльності, блокування доступу до їхніх ресурсів або значного обмеження їхнього функціонування.

- Підтримка роботоздатності незалежних українських медійних ресурсів шляхом державного фінансування, грантових програм та інших стимулюючих механізмів для забезпечення об'єктивності в їхній роботі.

- Застосування контрпропаганди як активного методу протидії поширенню міфів і дезінформації російською стороною через створення правдивого контенту, який оперативно спростовує брехливі твердження.

- Розширення можливостей та розвиток інтернет-платформ для доступу широкої аудиторії до достовірної інформації. Це включає створення новинних вебресурсів, підтримку блогосфери, оптимізацію соціальних мереж та інших онлайн-джерел об'єктивного контенту.

Ці заходи покликані посилити стійкість українського суспільства до маніпуляцій інформаційного простору та підвищити рівень критичного мислення серед населення.

Засоби масової інформації відіграють надзвичайно важливу роль у процесі донесення об'єктивної й оперативної інформації про події, що стосуються війни в Україні. Вони не лише охоплюють питання, пов'язані з діяльністю уряду, станом справ на фронті, масштабами допомоги постраждалим та зусиллями волонтерів, але й сприяють формуванню позитивного настрою серед населення. Це допомагає укріпити дух національної єдності українського народу посеред викликів сучасності. Значна частина медійних платформ, включаючи телеканали, радіостанції та електронні ЗМІ, створюють спеціальні програми, хроніки чи репортажі, які приходять прямо зі знакового епіцентру бойових дій. Це дозволяє глядачам побачити реалії життя і боротьби українських військових поряд із мирними жителями, які також зіштовхуються зі складностями війни.

Провідні національні засоби масової інформації взяли на себе важливу місію висвітлення подій, публікуючи детальні матеріали, такі як інтерв'ю з військовими та волонтерами. У таких матеріалах надається глибокий аналіз їхньої щоденної роботи, емоційний досвід та погляд на поточні обставини в регіонах конфлікту, що дозволяє широкій аудиторії краще усвідомити військову обстановку. Ці зусилля не лише сприяють підвищенню рівня обізнаності серед населення, а й формують сильну підтримку нашим військовим і цивільному населенню.

Окрема увага приділяється використанню соціальних мереж як ефективного інструменту поширення інформації про події на сході України. Деякі медійні організації активно залучали громадськість до благодійних ініціатив на підтримку військових і тих, хто постраждав внаслідок війни. Такі акції стають не лише способом залучення ресурсів, але й потужним методом укріплення національного духу серед українців шляхом демонстрації солідарності та взаємопідтримки.

Сформовані тенденції у використанні джерел інформації за час війни теж показують зміни у ставленні українців до медійного контенту. Наприклад, у 2022 році лише 12% опитаних зізналися, що зверталися до російських засобів масової

інформації для отримання будь-яких даних, що є суттєво нижчим показником у порівнянні з попередніми роками. Доля тих респондентів, які хоча б частково зверталися до російських ресурсів, впала до 25%. Основним мотивом для перегляду російських ЗМІ залишається бажання дізнатись, як вони висвітлюють події щодо України. Однак довіра до таких джерел інформації серед українців залишається надзвичайно низькою, що є демонстрацією критичного ставлення суспільства до згаданої пропагандистської платформи. Водночас найбільші впливи на інформування громадян здійснюють саме соціальні мережі, які забезпечують швидке та різностороннє поширення фактів із високим рівнем залучення аудиторії.

Зловмисник активно застосовує складні психологічні маніпуляції, використовуючи ретельно підібраний контент, спрямований на вплив на різні цільові групи. До них належать не лише внутрішній сегмент аудиторії в Росії, але й українське суспільство та ширша міжнародна спільнота, включаючи західноєвропейські країни та Сполучені Штати Америки. Метою цих маніпуляцій є цілеспрямоване дестабілізування інформаційно-психологічного простору, засноване на підриві довіри до ключових соціальних і політичних інститутів. Одним із головних інструментів кремлівської пропаганди є створення образу України та західних суспільств як неспроможних країн, охоплених численними кризами, зокрема корупцією, соціальними заворушеннями, масовою еміграцією та економічною незабезпеченістю.

Соціальні мережі, блоги та інші цифрові платформи перетворилися на стратегічно важливий інструмент для інформування громадськості, забезпечення взаємної підтримки та ефективної протидії кіберзагрозам. Саме ці ресурси дозволяють оперативно обмінюватися інформацією, координувати дії та мобілізувати населення на протистояння маніпуляціям і дезінформації.

Інформаційна війна, яка набула актуального значення в сучасних умовах, стала не лише черговим етапом розвитку комунікаційних технологій і розширення можливостей інтернет-ресурсів. Вона також продемонструвала залежність ефективності цих засобів від рівня громадянської активності, залученості кожної

окремої людини до процесу захисту інформаційного простору країни та протистояння пропагандистським викликам.

3.3. Основні напрями розвитку медіа-сфери для забезпечення суспільної стабільності в Україні в умовах сучасних викликів

Катастрофи, такі як війни, голод чи пандемії, завжди спричиняють масштабні зміни у соціальному житті, які впливають на всі його аспекти – політичний, економічний і культурний. Війна стала причиною найбільшої гуманітарної кризи з часів Другої світової війни, що призвела до переміщення мільйонів біженців і внутрішньо переміщених осіб, а також значних економічних і екологічних збитків, обчислюваних мільярдами доларів. Попри це, Україна продовжує жити і розвиватися: одні компанії припиняють роботу, проте водночас з'являються нові. Багато українців працюють навіть у містах, які щодня зазнають обстрілів. Особливу роль у цих обставинах відіграє медіа-сфера, яка є джерелом, носієм і поширювачем суспільної думки.

На тлі таких подій усе більшу вагу здобувають національні цінності. Тому важливо, щоб засоби масової інформації сприяли формуванню консолідуючих наративів, які підтримували б єдність і злагодженість суспільства в дусі ключових принципів української ідентичності. Українське суспільство необхідно згуртувати навколо спільної державної моделі, заснованої на моральних і духовних засадах, спрямованих на досягнення національної згоди та єдності.

Сьогодні головними напрямками розвитку медіасфери в Україні є:

- Розвиток цифрових технологій медіа: це охоплює прогрес інтернет-видань, соціальних мереж, мобільних додатків і технологій штучного інтелекту.

- Розширення ринку медійних послуг: включає створення нових медіакомпаній, розвиток телевізійного мовлення, радіо, онлайн-видань та інших форматів медіа.

- Покращення стандартів професійної етики журналістів і працівників ЗМІ: це означає забезпечення доступу до перевіреної та об'єктивної інформації, уникнення

необґрунтованих даних як підтверджень фактів, впровадження етичних стандартів та ефективних методів перевірки інформації.

- Посилення захисту інтелектуальної власності: це передбачає розробку й удосконалення законодавства та механізмів захисту авторських прав, конфіденційності та інших аспектів у сфері інтелектуальної власності.

- Розвиток медіаграмотності: увага зосереджується на впровадженні освітніх курсів та програм, створених для підвищення рівня медіаграмотності громадян та розвитку їхніх навичок аналізу та критичного оцінювання отриманої інформації.

В умовах триваючої війни Україна активно здійснює кроки для інтеграції до Європейського Союзу. Знаковою подією на цьому шляху стало отримання статусу країни-кандидата на вступ 6 червня 2022 року. Проте, щоб стати повноправним членом ЄС, нашій державі належить пройти чималий шлях, який передбачає впровадження низки ключових реформ. Серед них особливе значення має реформа в медіа-секторі. Перший важливий крок у цьому напрямі було зроблено 31 грудня 2022 року, коли Україна ухвалила та опублікувала новий закон «Про засоби масової інформації».

Необхідність оновлення українського медіа-законодавства зумовлена кількома вагомими факторами. Перш за все, агресія з боку росії наочно продемонструвала вразливість існуючих законодавчих норм у протидії дезінформації, пропаганді та цілеспрямованому поширенню брехні, що походить від російських медійних ресурсів, а також їхніх проросійських аналогів. На відміну від росії, яка активно веде інформаційну війну не лише проти України, але й проти багатьох інших країн світу, наша держава змушена зіштовхуватися з такими викликами в умовах прямої військової агресії.

По-друге, чинне законодавство не враховує сучасних викликів, що виникли через конвергенцію традиційних медіа і нових цифрових платформ. Навіть ухвалений Закон «Про засоби масової інформації» не може повною мірою вирішити проблему, що постала перед Україною через діяльність таких платформ, як месенджер Telegram. Цей інструмент набув великої популярності серед українців, однак викликає серйозні питання щодо політики конфіденційності та інформаційної безпеки. Таким чином,

України потребує нових рішень і сучасних підходів у сфері регулювання цифрових засобів комунікації.

І нарешті, Україна обрала європейський шлях розвитку, а це означає необхідність гармонізації наших внутрішніх нормативів зі стандартами Європейського Союзу. Законодавство у галузі медіа повинно відповідати принципам і положенням європейських директив, забезпечуючи одночасно прозорість та якість регулювання.

Розвиток медійної сфери завжди був чутливим до політичного контексту в країні, а також до змін у технологічному середовищі. В останнє десятиліття традиційні засоби масової інформації поступово втрачали свої провідні позиції, поступаючись місцем електронним виданням, платформам на кшталт YouTube, соціальним мережам та месенджеру Telegram. Ці новітні канали стали основними джерелами інформації для мільйонів громадян. Водночас сучасне українське законодавство залишається орієнтованим переважно на регулювання саме традиційних ЗМІ. Така ситуація створює дисбаланс у правах та обов'язках учасників медійного ринку, що вимагає невідкладних змін.

Сьогодні очевидно, що нові форми медіа потребують детально пророблених правил функціонування. Це включає не лише аспекти розповсюдження контенту, але й питання авторської винагороди, прав захисту та інтеграції європейських стандартів у правове поле України. Тільки таким чином можна забезпечити справедливість та розвиток українського медіа-простору відповідно до викликів сучасності.

Ідея, яка має філософсько-теоретичний вимір, зосереджується на необхідності переосмислення термінології, що використовується для опису засобів масової інформації. Українська мережева журналістика наразі перебуває на ранньому етапі свого розвитку, що спричиняє брак стабільної й загальновизнаної термінологічної бази. У наукових дослідженнях можна зустріти різноманітні визначення цього явища, такі як «четверті медіа», «нові медіа», «цифрові медіа», «інтернет-медіа», «онлайн-медіа», «електронні медіа», «мережеві ЗМІ», «веб-ЗМІ», «медіа українського інтернету», «електронні ЗМІ» та інші [52].

Розвиток інтернет-ЗМІ, соціальних мереж, мобільних застосунків і технологій штучного інтелекту став одним із ключових трендів останніх років. Ці технології докорінно змінили способи отримання та обміну інформацією. Інтернет-ЗМІ та соціальні платформи зараз є основними джерелами новин для значної частини людей. Мобільні додатки забезпечують доступ до інформації у будь-який час і з будь-якого місця, сприяючи розширенню інформаційного простору [57].

Процеси загальної інформатизації сучасного суспільства значно прискорили структурні зміни і стали потужним стимулом до активізації громадянської діяльності в інформаційній сфері. Системи соціальних комунікацій виступають як інструмент інформаційного забезпечення всіх рівнів суспільної структури – від управлінських організацій до кожного окремого члена суспільства. Взаємодія в межах системи інформаційного обміну сприяє розвитку соціальних інститутів та гармонійному функціонуванню спільнот.

Інтерактивні медіа представляють собою мультимедійний контент, з яким користувачі можуть взаємодіяти за допомогою комп'ютерів, телефонів, відео-, супутникового й інтернет-зв'язку. Такий контент включає текстові матеріали, відео, аудіо, анімацію та відеоігри, а також дозволяє організовувати діалог із аудиторією завдяки функції двостороннього зв'язку. Використання інтерактивних медіа надає користувачам можливість активно брати участь у процесах взаємодії з контентом, відкриваючи нові можливості та значно покращуючи загальний досвід сприйняття інформації.

Розподілені інтерактивні медіа представляють собою засоби, що надають можливість групам користувачів із різних регіонів координувати взаємодію з мультимедійною програмою чи системою в реальному часі. До найпоширеніших прикладів відносяться онлайн-ігри, розподілені віртуальні середовища та інтерактивні дошки для проведення конференцій.

Українські онлайн-комерційні медіа мають значний потенціал для покращення рівня інтерактивності, що, своєю чергою, може сприяти глибшій взаємодії з аудиторією. Попри наявність традиційних інструментів для підтримки інтерактивності, таких як коментарі, опитування або інформаційні бюлетені, є

можливість впровадження інноваційних елементів, наприклад баз даних або сервісів ринкової інформації. Це не лише дозволить читачам долучатися до створення контенту, але й забезпечить якісніше задоволення їхніх потреб завдяки зручнішому доступу до релевантної бізнес-інформації. Такі зміни можуть суттєво підвищити привабливість інтернет-медіа для користувачів, а також сприяти їхньому розвитку в межах цього сегмента ринку.

Технології штучного інтелекту також демонструють стрімкий і багатогранний розвиток. Вони дедалі частіше застосовуються для автоматизації процесів у медіасекторі, що дозволяє підвищити ефективність і швидкість обробки матеріалів. Наприклад, алгоритми штучного інтелекту допомагають видавцям і журналістам у відборі та аналізі інформації, створенні персоналізованих стрічок новин і виконанні інших завдань.

Втім, поряд із перевагами ці технології викликають низку викликів, включно з поширенням фейкових новин, захистом персональних даних і регулюванням публікації інформації в онлайн-просторі. У зв'язку з цим особливо важливо створювати і забезпечувати дотримання етичних та правових норм у медіаіндустрії та в інших сферах, які активно використовують сучасні технології.

Існує декілька шляхів підвищення етичних стандартів у медіаіндустрії, серед яких варто виділити створення кодексів професійної поведінки для журналістів та редакторів, проведення тренінгів і семінарів з питань етики, впровадження механізмів контролю за дотриманням етичних норм, популяризацію важливості етичної поведінки серед громадськості, а також активну співпрацю зі сторонніми організаціями та громадськими структурами. Розроблення етичних і правових стандартів для засобів масової інформації та суміжних сфер є життєво необхідним.

У сучасному світі, де інформаційне середовище безперервно розширюється, медіа стають одним із ключових факторів формування громадської думки та загальної суспільної атмосфери. Для досягнення сталого розвитку медійного сектору в Україні необхідно зосередитися на таких напрямках, як розвиток медіаосвіти, забезпечення доступності та високої якості інформаційного контенту, підвищення рівня

професійної етики в журналістиці, а також посилення конкурентоспроможності на ринку засобів масової інформації.

У доповіді «Картування сфери медіаосвіти в Україні» зазначено, що медіаосвіта є однією з пріоритетних цілей стратегії інформаційної безпеки до 2025 року. При цьому повне усвідомлення необхідності інтеграції цього напрямку в систему національної безпеки сформувалося лише після російської агресії в лютому 2022 року. В умовах когнітивної війни, на думку експертів, вже створена відповідна інфраструктура та екосистема для функціонування засобів масової інформації. Освітній компонент має бути тісно пов'язаний із сектором національної безпеки та зайняти одне з центральних місць у пріоритетах держави. Це також потребує зміни підходів до реалізації проєктів, включаючи реформування освітньої системи та розроблення необхідної нормативно-правової бази.

Заступник міністра інформаційної політики України Т. Шевченко повідомив, що Міністерство культури та інформаційної політики України активно проводить систематичну роботу над інтегруванням освітньої сфери та засобів масової інформації у ширшу структуру національної безпеки. Цей складний процес відбувається за активної участі основних ключових державних установ, серед яких Міністерство освіти, Державний департамент, Центр стратегічних комунікацій, а також Центр боротьби з дезінформацією. У своєму виступі він також звернув увагу на те, що розробка всеосяжної стратегії медіаграмотності, яка стартувала ще наприкінці 2021 року, була тимчасово призупинена у зв'язку з повномасштабним вторгненням Росії в Україну у лютому 2022 року. Нині стало зрозуміло, що для відновлення і завершення цієї важливої роботи необхідно враховувати нові реалії, які диктуються сучасними обставинами. Стратегія має не лише відповідати нагальним викликам воєнного часу, але й охоплювати довгострокові аспекти, зокрема ті, що стануть актуальними у післявоєнний період.

У період військових дій першочергове значення має забезпечення максимальної точності перевірки інформації, адже від цього може залежати безпека і життя багатьох людей. Для досягнення найвищого рівня достовірності даних фактчекери повинні активно консультуватися з військовими експертами, які мають

ґрунтовні знання та практичний досвід у відповідній сфері. Однак варто пам'ятати, що високі стандарти фактчекінгу повинні залишатися незмінно важливими не лише в умовах війни, але й в період подальшого відновлення країни після її завершення. Саме тому необхідно забезпечувати постійне вдосконалення роботи фактчекерів, сприяючи зміцненню їхніх навичок та впровадженню нових методів у перевірці інформації.

Хоча засоби масової інформації та громадські організації, що займаються популяризацією медіаграмотності, активно впроваджують розроблені в останні роки методи із залучення громадськості до цієї важливої сфери, наразі виникає враження, що ці підходи ще недостатньо докладно досліджені, щоб ґрунтовно продемонструвати їхню здатність протидіяти поширенню пропаганди і дезінформації у реальних життєвих ситуаціях. За опитуванням, проведеним у травні Фондом демократичних ініціатив імені Ілька Кучеріва, стало зрозуміло, що кількість людей, які часто ставлять під сумнів достовірність повідомлень у засобах масової інформації або соціальних мережах, помітно зменшилася. Проте експерти фонду не сприймають цей факт як повністю позитивний, адже в умовах війни може суттєво зрости уразливість населення до маніпуляцій та поширення неправдивої інформації через цифрові платформи.

Освіта залишається ключовим компонентом діяльності громадських організацій у сфері медіаосвіти. Для досягнення тривалої та суттєвої ефективності таких освітніх проєктів необхідне постійне оновлення їхнього формату і змісту. Доцільно акцентувати увагу на розвиток практичних умінь і навичок серед учасників навчальних програм, адже саме вони є важливою складовою у боротьбі з дезінформацією. Окрім теоретичної бази, необхідно розширювати підходи до навчання шляхом залучення не лише освітян-експертів, а й представників медіа, які здатні ділитися своїм цінним досвідом роботи у реальних умовах сучасного інформаційного простору. Важливим аспектом є забезпечення широкої доступності таких навчальних заходів для різних верств населення, враховуючи специфічні потреби молоді, людей старшого віку та інших соціально вразливих груп. Крім того, слід створювати можливості для додаткових практичних занять і пропонувати

підтримку після завершення навчання, щоб отримані знання не залишалися тільки в теорії, а активно застосовувались на практиці.

Розвиток конкурентного середовища на медіаринку є важливим драйвером поступового вдосконалення медіасектору України. Для цього необхідно стимулювати створення нових медійних продуктів і платформ, які розширюватимуть вибір джерел інформації для населення та водночас сприятимуть загальному прогресу медіаіндустрії в країні. Такий підхід дозволить зміцнити інформаційну безпеку та забезпечити доступ українців до якісного і різнобічного контенту.

Висновки до Розділу 3

У цьому розділі визначено та обґрунтовано ключові напрями розвитку медіасфери, спрямовані на досягнення соціальної стабільності в Україні в умовах сучасних викликів. На основі здійсненого аналізу сформульовано теоретичні засади і розроблено відповідні пропозиції та рекомендації.

1. Висвітлення діяльності Служби національної безпеки у засобах масової інформації відіграє важливу роль як інструмент забезпечення суспільної стабільності, особливо в умовах воєнного стану, що триває в Україні. Підвищення прозорості та відкритості роботи цієї служби сприяє зміцненню довіри громадян до державних інституцій і створює умови для більш ефективного реагування на виклики, які постають перед суспільством у кризовий період.

Центри надання адміністративних послуг, у свою чергу, виступають своєрідними мостами між державними установами та громадянами, забезпечуючи надання широкого спектра необхідних послуг. Ці структури є ключовими для підтримання функціонування державного апарату навіть у складних умовах воєнного часу. Саме тому ефективна взаємодія між Головним адміністративним управлінням та засобами масової інформації набуває особливого значення. Вона дозволяє не лише оперативно доносити до населення актуальну інформацію про доступні адміністративні послуги, а й допомагати вирішувати конкретні проблеми та потреби громадян, які виникають у цей непростий час.

Злагоджена комунікація між цими двома сторонами може також створити умови для поліпшення якості взаємодії держави з суспільством, що є вагомим чинником у забезпеченні стабільності та соціальної злагоди серед населення. У результаті це сприятиме формуванню більш ефективної системи реагування на виклики сьогодення та підвищенню рівня довіри суспільства до органів державної влади.

2. Засоби масової інформації виконують надзвичайно вагомую функцію у забезпеченні інформаційної безпеки та стабільності в умовах триваючої російської агресії проти України. Вони слугують джерелом оперативного й надійного висвітлення ключових подій, що відбуваються на фронті, детально інформуючи суспільство про їхній перебіг і можливі наслідки для кожного громадянина країни. Завдяки ретельному поданню фактів ЗМІ сприяють активному формуванню громадської думки, зміцненню патріотичного духу серед українців та усвідомленню колективної відповідальності перед необхідністю захисту суверенітету і незалежності держави.

3. Засоби масової інформації беззаперечно відіграють ключову роль у виявленні та протидії маніпулятивним стратегіям противника, які потенційно можуть сприяти дестабілізації держави або підриву її суспільного ладу. Зокрема, ЗМІ надають унікальну можливість моніторити поведінку різних груп населення, сприяючи попередженню конфліктів та усуненню ризиків ескалації напруги між ними. Водночас слід не забувати, що медіа мають надзвичайно велику впливовість на формування суспільної думки. Цю силу можна використати як для позитивних змін, так і для посилення інформаційних маніпуляцій з боку недобросовісних гравців. Саме тому особливо важливим є забезпечення прозорого, справедливого та об'єктивного відображення подій, особливо тих, що стосуються ситуації на передовій. Необхідно дотримуватися найвищих стандартів етики й професіоналізму в журналістиці, аби уникнути викривлення реальності. Окрім того, необхідними є зусилля щодо розвитку інформаційної грамотності серед населення, щоб люди могли критично сприймати отриману інформацію, аналізувати її достовірність і уникати поширення недостовірних або фейкових новин. Це сприятиме не лише зростанню спроможності

суспільства протистояти ворожій пропаганді, а й зміцненню єдиного інформаційного простору на основі довіри й правдивості.

4. Ключові напрями розвитку медіасфери для забезпечення соціальної стабільності в Україні в умовах сучасних викликів охоплюють кілька важливих аспектів. Насамперед акцент робиться на вдосконаленні правової бази, яка регулює свободу слова та діяльність засобів масової інформації. Це передбачає посилення контролю за дотриманням журналістських стандартів, етики та відповідальності за поширення неправдивої інформації. Другий аспект стосується розвитку медіаграмотності та формування критичного мислення серед населення, зокрема завдяки впровадженню програм медіаосвіти у системі шкільної та вищої освіти. Третім напрямом є забезпечення прозорості та відкритості діяльності державних органів, а також створення ефективних механізмів комунікації з громадськістю через співпрацю з незалежними ЗМІ та недержавними організаціями. Четвертий акцент робиться на розбудові інфраструктури для підтримки створення нових медіапродуктів і впровадження інновацій у медіасекторі, зокрема підтримці стартапів і розвитку сучасних медіатехнологій. Таким чином, досягнення соціальної стабільності в умовах сучасних викликів потребує системного підходу, який базується на тісній співпраці уряду, медіа, громадських організацій та інших суспільних інституцій.

ВИСНОВКИ

У магістерській роботі здійснено ґрунтовне теоретичне узагальнення, яке включає детальне теоретико-методологічне обґрунтування значущої ролі засобів масової інформації в ширшому контексті забезпечення соціальної стабільності на теренах України. У процесі дослідження були отримані результати, які не лише підтверджують досягнення задекларованої мети дослідження, але й засвідчують успішне вирішення поставлених наукових завдань. Ці напрацювання створюють надійну основу для формулювання обґрунтованих висновків, а також розробки дієвих практичних рекомендацій, спрямованих на впровадження окреслених рішень у сучасних умовах суспільного розвитку.

1. Сутність поняття «соціальна стабільність» у сучасному українському суспільстві визначається як стан порядку, за якого застарілі моделі розвитку поступаються місцем новим, що відповідають потребам сьогодення. Така стабільність забезпечує гармонію між інтересами різних соціальних груп і окремих громадян, а також узгодженість між економічною, соціальною та моральною сферами. Це збалансоване поєднання стійкості й динамізму, при якому суспільство постійно вдосконалюється та прогресує, не втрачаючи своїх фундаментальних основ і цілісності. Серед характерних ознак такого суспільства виділяються зростання рівня життя громадян, зменшення соціальної нерівності, утвердження справедливості й солідарності, ефективна система мотивації, розвиток соціального захисту та покращення загальної якості життя.

2. Визначено ключові функції засобів масової інформації у здійсненні національної інформаційної політики. Вони включають інформування громадян про події в країні та за її межами, формування громадської думки та позицій з різних питань через надання різноманітної інформації та її аналітичне висвітлення. Засоби масової інформації забезпечують плюралізм думок і можливість їх вільного висловлення, що сприяє зміцненню демократії та свободи слова. Важлива також їх роль у розвитку національної самосвідомості та ідентичності, а також у захисті прав

і свобод громадян, зокрема права на доступ до інформації та захисту приватного життя. Виконуючи функцію контролю за діяльністю уряду, медіа сприяють підвищенню його підзвітності перед суспільством. Крім того, вони активно підтримують розвиток культури та освіти, популяризуючи науку, мистецтво й культурні цінності.

Ці завдання визначають значущість засобів масової інформації у формуванні національної інформаційної політики та роблять їх вагомим чинником у розвитку держави загалом.

3. У межах здійсненого аналізу нормативно-правового регулювання взаємодії засобів масової інформації та органів державного управління у процесі забезпечення соціальної стабільності було акцентовано увагу на багатогранності цього питання. Зокрема, розуміння політики держави спрямоване не лише на підтримання принципу свободи слова та забезпечення вільного доступу до інформації для громадян, але й на створення умов для гарантування високого рівня якості, достовірності і надійності інформаційного контенту, що надходить до населення через засоби масової комунікації. Україна володіє достатньо розвиненою правовою базою, яка теоретично здатна забезпечити реалізацію державної інформаційної політики. Однак, практична імплементація цієї бази нашоюхується на низку суттєвих викликів. Однією з головних проблем є необхідність адаптації українського законодавства у сфері інформаційної діяльності до нових викликів сучасного розвитку суспільства, особливо в контексті формування інформаційного суспільства. Крім того, відсутність ефективних механізмів впровадження і забезпечення дотримання норм законодавства, що регламентують засади державної інформаційної політики, значно утруднює його практичне застосування, негативно впливаючи на загальну ефективність і якість дій у даній сфері.

4. У тексті детально розглянуто ключові принципи взаємодії засобів масової інформації та громадянського суспільства, які становлять фундамент для гарантування соціальної стабільності в Україні. Засоби масової інформації, разом із представниками громадянського суспільства, мають дотримуватися таких важливих напрямів діяльності: забезпечення об'єктивного та неупередженого висвітлення

інформації щодо подій, осіб і соціальних груп; забезпечення свободи вираження думок як власних, так і поглядів інших громадян без будь-яких необґрунтованих обмежень або втручання з боку владних структур; встановлення відкритого підходу до співпраці з різними представниками спільноти, серед яких є державні установи, активістські організації й пересічні громадяни; прийняття відповідальності за поширюваний контент і уважний аналіз наслідків, які можуть виникнути в результаті цих дій; демонстрація терпимості та поваги до всіх, зважаючи на їхні національні, расові, релігійні або політичні особливості; а також чітке дотримання українських законів і загальновизнаних міжнародних стандартів у сфері свободи слова та прав людини.

Активне залучення населення до процесів формування та втілення політичних стратегій є важливим чинником, що сприяє розвитку демократичних механізмів у державі. Це підхід, який не лише забезпечує більш глибоку прозорість та відкритість процедур прийняття рішень, але й підвищує рівень підзвітності службовців перед громадянами. У цьому контексті вагоме значення належить засобам масової інформації, адже саме вони здатні ефективно донести до широкої аудиторії як інформацію про поточну ситуацію в країні, так і про намічені ініціативи та заходи, при цьому зберігаючи оптимальний баланс між якістю подачі даних і економічністю ресурсів.

5. Визначено ключові напрями розвитку медіасфери, які спрямовані на забезпечення соціальної стабільності в Україні, враховуючи сучасні виклики. На сьогодні основними аспектами розвитку медіасфери є:

- Удосконалення цифрових медіатехнологій, що охоплює інтернет-ЗМІ, соціальні мережі, мобільні програми та технології штучного інтелекту.
- Розширення ринку медіапослуг через створення нових медіаплатформ, розвиток телебачення, радіомовлення, онлайн-видань та інших форматів комунікації.
- Підвищення рівня професійної етики серед журналістів та працівників сфери мас-медіа. Це має включати доступ до достовірних джерел інформації, відмову від використання неперевіраних даних як фактів, дотримання етичних стандартів і впровадження перевірки фактів.

- Посилення захисту прав інтелектуальної власності через розробку законодавчих норм і стандартів для охорони авторських прав, конфіденційної інформації та інших пов'язаних із цим аспектів.

- Розвиток медіаграмотності шляхом створення освітніх курсів і програм, спрямованих на формування навичок аналізу та критичної оцінки інформації серед громадян.

Ці напрями формують основу для стійкого і якісного розвитку медіасфери України в умовах швидкоплинних змін сучасного світу.

По-перше, відкриті прояви російської агресії продемонстрували недостатність чинного законодавства України у сфері медіа для ефективного протистояння дезінформації, пропаганді та брехливим наративам, що активно поширюються російськими медіа-центрами, включаючи навіть ті, які позиціонуються як опозиційні. Такий стан законодавчої бази не дозволяє повною мірою захистити інформаційний простір країни від ворожого впливу.

По-друге, нинішні українські закони не враховують специфіку сучасних загроз, які виникли внаслідок злиття традиційних засобів масової інформації із соціальними мережами та цифровими платформами. Навіть основний Закон України «Про ЗМІ» не здатний ефективно відповісти на виклики, що походять від таких сервісів, як Telegram. Цей месенджер надзвичайно активно використовується українськими громадянами, однак його політика щодо безпеки та даних часто викликає серйозні сумніви. Саме тому необхідно розпочати новий етап у вдосконаленні національного медійного законодавства.

По-третє, враховуючи європейський стратегічний курс України, внутрішнє регулювання має узгоджуватися із європейськими стандартами та принципами. Українські правові норми в медійній сфері повинні бути максимально наближені до положень, передбачених відповідними директивами Європейського Союзу, аби забезпечити гармонізацію законодавства та сприяти інтеграції країни до європейського правового простору.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ІНФОРМАЦІЇ

1. Білоусенко О. «Фактчекери – це сапери, які знешкоджують інформаційні міни». ms.detector.media. URL: <https://ms.detector.media/manipulyatsii/post/29254/2022-03-30-faktchekerytse-sapery-yaki-zneshkodzhuyut-informatsiyni-miny/> (дата звернення: 10.10.2023).
2. Бондаренко І., Звягінцева О.Б. Інтерактивність як одна з головних ознак інтернет-медіа // Збірник тез 2019-2020 років. Інтернет-журналістика. – Кривий Ріг: КМІ КНУ, 2021. – С. 12-14.
3. Вакулич В. Державна інформаційна політика як механізм реалізації інформаційної функції сучасної держави. Публічне управління: теорія та практика. 2014. Вип. 1. С. 97–107.
4. Власенко Т. В. Медіа-дискурс у суспільстві ризику (український контекст) / Сучасне суспільство. – 2015. – Вип. 1(1). – С. 11–19.
5. Всеукраїнська рекламна коаліція. Як війна вплинула на рекламний ринок України – дослідження ВРК. VCTR.MEDIA. URL: <https://vctr.media/ua/reklamnyj-rynok-vtratyv-2-3-svogo-obsyagu-v2022-vseukrayinska-reklamna-koalicziya-163232/> (дата звернення: 04.10.2023).
6. Галлін Деніел С., Манчіні Паоло. Сучасні медіасистеми: три моделі відносин ЗМІ та політики / [пер. з англ. О. Насика]. Київ : Наука, 2008. 320 с.
7. Головатий М. Мистецтво здобувати владу / М. Головий // Політичний менеджмент. 2014. № 1. С. 49-58.
8. Гриценко О. В., Задорожна В. Г., Ленцева Н. І., Скрипнік О. Є. «Соціологія: Підручник». Київ: Київський університет, 2014. - 345 с.
9. Гриценко О.М. Мас-медіа в процесах демократичних трансформацій українського суспільства (політико-куторологічний аспект): автореф. дис... на здобуття наук. ступеня д-ра політ. наук: спец. 23.00.03 «політична культура та ідеологія» / О. М. Гриценко. Київ, 2003. 27 с.
10. Гриценко О.М., Шкляр В.І. Преса і політика: проблеми, концепції, досвід. Київ: Ін-т журналістики КНУ, 2000. 82 с.

11. Данькова Н. Десять найважливіших подій медіаринку у 2022 році. detector.media. URL: <https://detector.media/rinok/article/206703/2023-01-05-desyat-nayvazhlyvishykh-podiy-mediarynku-u-2022-rotsi> (дата звернення: 09.11.2023).
12. Данькова Н. Для «1+1» та ICTV створили дублерів. detector.media. URL: <https://detector.media/rinok/article/206014/2022-12-15-dlya-11-ta-ictvstvoryly-dubleriv/> (дата звернення: 04.10.2023).
13. Демченко С. В. Масова комунікація як чинник формування громадянського суспільства в незалежній Україні (глобальне і національне): монографія. Дніпро : Вид-во Макавецький, 2009. 368 с.
14. Дзюба М. Т. Роль засобів масової інформації в формуванні громадської думки / Сучасні інформаційні технології у сфері безпеки та оборони. – Київ, – 2008. – С. 77–81
15. Довженко О. Диво, що затягнулося. Телемарафон «Єдині новини» у 2022 році. detector.media. URL: <https://detector.media/shchodennitelenovini/article/206445/2022-12-28-dyvo-shcho-zatyagnulosyatelemarafon-iedyni-novyny-u-2022-rotsi/> (дата звернення: 04.10.2023).
16. Експерти дослідили, яким чином війна вплинула на сферу адмінпослуг – Право в умовах війни. ПРАВО В УМОВАХ ВІЙНИ. URL: <https://law-inwar.org/vplyv-vijny-na-sferu-adminposlug/> (дата звернення: 01.12.2023).
17. Зубченко Я. Дошка ганьби. Українські політики і медійні персони, які підтримали агресію Росії проти України. detector.media. URL: <https://detector.media/community/article/196937/2022-03-15-doshkaganby-ukrainski-polityky-i-mediyni-persony-yaki-pidtrymaly-agresiyu-rosiiiproty-ukrainy/> (дата звернення: 01.12.2023).
18. Ільїн О. П. «Політична наука: Загальна теорія держави і права». – Київ: Видавництво «Юрінком Інтер», 2018. – 464 с.
19. Інститут журналістики із захисту журналістів. Міжнародний кодекс етики для журналістів. URL: <https://ijnet.org/sites/default/files/attachments/IJNet%20English%20Journalist%20Code%20of%20Ethics.pdf> (дата звернення: 01.12.2023).

20. Картування сфери медіаграмотності в Грузії, Латвії, Молдові та Україні. Аналітичний звіт. Україна.— Київ: Академія української преси, 2021. URL:<https://www.jta.com.ua/wp-content/uploads/2021/12/Kartuvanniamediahramotnosti.-Analitychnyy-zvit.-Ukraina.pdf> (дата звернення: 02.11.2023).
21. Кіхтан В. В. Інформаційні технології в журналістиці. Харків : Фенікс, 2004. 160 с.
22. Климаська Л. Соціально-комунікативні технології в політиці: таємниці політичної «кухні» / Л. Климаська. Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2017. 332 с.
23. Корнук Ю., Козаков В. IV Міжнародна студентська наукова конференція «ЦИФРОВІЗАЦІЯ НАУКИ ТА СУЧАСНІ ТРЕНДИ ЇЇ РОЗВИТКУ». Матеріали конференцій МНЛ. URL: <https://archive.liga.science/index.php/conferenceproceedings/issue/view/inter-05.05.2023> (дата звернення: 15.11.2023).
24. Кримінальний кодекс України. Стаття 114. Шпигунство. Kodeksy.com.ua: кодекси України. URL: https://kodeksy.com.ua/kriminal_nij_kodeks_ukraini/statja-114.htm (дата звернення: 16.11.2023).
25. Куліш П. Маніпуляція: хто і чому хоче залізти в нашу голову? Гвара Медіа. URL: <https://gwaramedia.com/manipulyacziya-hto-i-chomu-hochezalizti-v-nashu-golovu/> (дата звернення: 16.11.2023).
26. Лагутін В. Д. Інституційна природа суспільної стабільності в Україні. Економічна теорія та право. № 1 (32). 2018. С. 23–37.
27. Лагутін В.Д. Можливості інституційного аналізу суспільної стабільності та розвитку / В.Д. Лагутін // Держава та економіка. Вісник КНТЕУ. — 2018. — № 3.
28. Ланда В. Порошенко та Гереги втратили статус мільярдерів. А що зі статками Ахметова та Пінчука? Forbes оновив рейтинг з початку війни – Forbes.ua. Forbes.ua | Бізнес, мільярдери, новини, фінанси, інвестиції, компанії. URL: <https://forbes.ua/inside/poroshenko-vtrativ-status-milyarderaa-shcho-zi-statkami-akhmetova-pinchuka-ta-zasnovnikiv-grammarly-forbesonoviv-reyting-z-pochatku-viyni-14032022-4605> (дата звернення: 28.11.2023).

29. Лещенко, С. РБК-Украина. По «чорній бухгалтерії» ПР є перспектива 2-3 кримінальних справ, - Лещенко. РБК-Украина. URL: <https://www.rbc.ua/ukr/news/chernoy-buhgalterii-pr-perspektiva-2-3-ugolovnyh-1466874603.html> (дата звернення: 01.10.2023).

30. Москаленко А.З. Засоби масової інформації: поняттєвий апарат / За ред. А. З. Москаленка. Київ, 1997.

31. Назаренко Н.В., Воронянський О.В., Назаренко Г.І., Мануйлов Є.М., Требін М.П., Панфілов О.Ю., Каліновський Ю.Ю. Людина і світ: Підр. Для 11 кл. загальноосвіт. навч. закл. (рівень стандарту та профільний рівень) / Н.В.Назаренко, Воронянський О.В., Г.І.Назаренко, Є.М.Мануйлов, М.П.Требін, О.Ю.Панфілов, Ю.Ю.Каліновський. – Харків: Оберіг, 2012, с. 101 – 105.

32. НАКАЗ ГОЛОВНОКОМАНДУВАЧА ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ від 03.03.2022 №73. Офіційний веб-сайт Міністерства оборони України. URL: <https://www.rbc.ua/ukr/news/chernoy-buhgalterii-pr-perspektiva-2-3-ugolovnyh-1466874603.html> (дата звернення: 01.11.2023).

33. Національний проєкт з медіаграмотності Міністерства культури та інформаційної політики України. Проєкт. URL: https://filter.mkp.gov.ua/#news_yak (дата звернення: 02.12.2023).

34. Офіційний веб-сайт Федеральної комісії з комунікацій США (FCC). URL: <https://www.fcc.gov/>. (дата звернення: 01.12.2023).

35. Офіційний сайт Європейської комісії. URL: <https://ec.europa.eu/> (дата звернення: 01.12.2023).

36. Офіційний сайт Національної ради України з питань телебачення та радіомовлення. URL: <https://www.nrada.gov.ua/> (дата звернення: 01.12.2023).

37. Пахомова Н. Інформаційний голод у просторі, перенасиченому інформацією. URL: http://www.dialogs.org.ua/print.php?part=project_ua&m_id=9986 (дата звернення: 29.11.2023).

38. Полякова, Т. О. Основи телевізійної журналістики : навч. посіб. / Т. О. Полякова : Дніпропетровський нац. ун-т ім. О. Гончара. Д. : РВВ ДНУ, 2008. 64 с.

39. Право на доступ до інформації як елемент правового статусу особи. Міністерство юстиції України. URL: https://minjust.gov.ua/m/str_40016 (дата звернення: 30.11.2023).

40. Про авторське право і суміжні права : Закон України від 23.12.1993 р. № 3792-XII : станом на 1 січ. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3792-12#Text> (дата звернення: 04.10.2023).

41. Про видавничу справу : Закон України від 05.06.1997 р. № 318/97-ВР : станом на 31 берез. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/318/97-вр#Text> (дата звернення: 04.10.2023).

42. Про державну підтримку засобів масової інформації та соціальний захист журналістів : Закон України від 23.09.1997 р. № 540/97-ВР : станом на 31 берез. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/540/97-вр#Text> (дата звернення: 04.10.2023).

43. Про державну таємницю : Закон України від 21.01.1994 р. № 3855-XII : станом на 31 берез. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3855-12#Text> (дата звернення: 04.10.2023).

44. Про доступ до публічної інформації : Закон України від 13.01.2011 р. № 2939-VI : станом на 31 берез. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-17#Text> (дата звернення: 04.10.2023).

45. Про друковані засоби масової інформації (преси) в Україні : Закон України від 16.11.1992 р. № 2782-XII : станом на 31 берез. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2782-12#Text> (дата звернення: 20.10.2023).

46. Про затвердження Положення про Державний комітет телебачення та радіомовлення України : Постанова Каб. Міністрів України від 11.07.2007 р. № 897 : станом на 17 серп. 2011 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/897-2007-п#Text> (дата звернення: 04.10.2023).

47. Про затвердження Порядку сприяння проведенню громадської експертизи діяльності органів виконавчої влади. Офіційний вебпортал парламенту України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/976-2008-п#n18>. (дата звернення: 04.10.2023).

48. Про медіа : Закон України від 13.12.2022 р. № 2849-IX : станом на 22 берез. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2849-20#Text> (дата звернення: 04.10.2023).

49. Про рекламу : Закон України від 03.07.1996 р. № 270/96-ВР : станом на 31 берез. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/270/96-вр#Text> (дата звернення: 04.10.2023).

50. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 18 березня 2022 року «Щодо реалізації єдиної інформаційної політики в умовах воєнного стану»». Указ Президента України №152. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/1522022-41761?fbclid=IwAR0CHehSa0M5SFf0sEilWMQdkFqIPIQZo39VHsvTxc6rdhd7WrMI4MUQk> (дата звернення: 29.11.2023).

51. Рекомендація № 1722 (2005) Парламентської Асамблеї Ради Європи «Про виконання обов’язків та зобов’язань Україною» Рек. Ради Європи від 05.10.2005 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_612#Text (дата звернення: 25.11.2023).

52. Розкладай І. Закон України про медіа: реформа, яка має стати успішною - Реанімаційний Пакет Реформ. Реанімаційний Пакет Реформ -. URL: <https://rpr.org.ua/news/zakon-ukrainy-pro-media-reforma-iaka-maiestaty-uspishnoi/> (дата звернення: 04.10.2023).

53. Руденко О. М., Мединська Г. Сутність поняття “суспільна стабільність” у теорії публічного управління // Теорія та практика державного управління. - 2017. - № 1 (56). URL: <http://www.kbuara.kharkov.ua/ebook/tpdu/2017-1/doc/1/04.pdf>. (дата звернення: 01.12.2023).

54. Руденко О.М. ПАРАДИГМАЛЬНА ТЕОРІЯ СУСПІЛЬНОЇ СТАБІЛЬНОСТІ / О.М. Руденко URL: http://pa.stateandregions.zp.ua/archive/4_2009/44.pdf (дата звернення: 15.11.2023).

55. Руденко О.М. Теоретико-методологічні засади дослідження суспільної стабільності в науці державного управління: автореф. дис.... д-ра наук з держ. упр.: 25.00.01 / О.М. Руденко; Нац. акад. держ. упр. при Президентові України. - Київ, 2011. - 36 с.

56. Сорока Р. Соціальні мережі є джерелом новин для 74% українців: опитування. Speka - онлайн медіа про технології та підприємництво | SPEKA.media. URL: <https://speka.media/socialni-merezi-je-dzerelom-novindlya-74-ukrayinciv-opituvannya-pl0gzp> (дата звернення: 07.10.2023).

57. Соціальні мережі. Науково-популярний блог. URL: <http://www.npblog.com.ua/index.php/hi-tech/sotsialnimerezhi.html> (дата звернення: 20.12.2023).

58. Строяновський В. В. Актуальні питання удосконалення системи кібернетичної безпеки України. Науково-інформаційний вісник Академії національної безпеки. 2015. №1–2. С. 147–155.

59. Тексти. ORG.UA. We have bad news. URL: <http://texty.org/d/2018/mnews/> (date of access: 16.12.2023).

60. Теленков, Д. В. Особливості телевізійної верстки новин // Наукові записки Інституту журналістики. Київ : Інститут журналістики, 2008. Т.32. С. 53-58.

61. Тимошук В. Вплив війни на сферу адміністративних послуг та рекомендації на майбутнє. URL:<https://uplan.org.ua/analytics/vplyv-viinyna-sferu-administratyvnykh-posluh-ta-rekomendatsii-na-maibutnie/> (дата звернення: 02.12.2023).

62. Українські медіа, ставлення та довіра у 2022 р. Internews Ukraine. – Київ, 2022. – 53 с. URL:<https://internews.in.ua/wpcontent/uploads/2022/11/Ukrainski-media-stavlennia-ta-dovira-2022.pdf>. (дата звернення: 09.12.2023).

63. Українські підручники, посібники та статті - Бібліотека Posibniki. Електронна бібліотека підручників онлайн. Українські підручники, посібники та статті - Бібліотека Posibniki. Електронна бібліотека підручників онлайн. URL: <https://posibniki.com.ua/post-tema-napryami-tariznovidi-zvyazkiv-iz-gromadskistu-suchasni-riznovidi>. (дата звернення: 27.12.2023).

64. Укрінформ. В Україні набуває чинності Закон «Про медіа». URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3689787-v-ukraini-nabuvaecinnosti-zakon-pro-media.html> (дата звернення: 05.10.2023).

65. Усі уроки до курсу «Людина і світ». 11 клас Суспільна стабільність та безпека, їх соціальна цінність History | Твоя електронна бібліотека. URL:

<https://uahistory.co/lesson/lessons-course-human-and-world-11-classbizbiz/27.php> (дата звернення: 01.01.2024).

66. Фактчекер. ФАКТИ ICTV. URL: <https://fakty.com.ua/ua> (дата звернення: 04.01.2024).

67. Фонд «Демократичні ініціативи» (2022). Боротьба в інформаційній та культурній царинах: що думають українці про державну мовну політику та пропаганду на тлі агресії РФ. URL: <https://dif.org.ua/article/borotba-vinformatsiyniy-ta-kulturniy-tsarinakhshcho-dumayut-ukraintsi-proderzhavnu-movnu-politiku-ta-propagandu-na-tli-agresii-rf>. (дата звернення: 10.12.2023).

68. Фонд Слово і Діло – головний сайт про політиків. Слово і Діло. URL: <https://www.slovoidilo.ua/> (дата звернення: 27.01.2024).

69. Хмельницька міська рада. Програма висвітлення діяльності Хмельницької міської ради та її виконавчих органів // Офіційний вебпортал Хмельницької міської ради. URL: <https://khm.gov.ua/uk/content/prozatverdzhennya-programy-vysvitlennya-diyalnosti-hmelnyskoyi-miskoyirady-ta-yiyi-7> (дата звернення 13.12.2023).

70. Центр протидії дезінформації | Про Центр | Головна сторінка. URL: <https://cpd.gov.ua/documents/про-центр/>. (дата звернення: 16.01.2024).

71. Центр протидії дезінформації допоміг освоїти новий вид моніторингу медіа | Центр протидії дезінформації. Центр протидії дезінформації | Головна сторінка. URL: <https://cpd.gov.ua/events/czentr-protydiyidezinformacziyi-dopomig-osvoyity-novuj-vyd-monitoryngu-media/> (дата звернення: 20.01.2024).

72. Чернін, І. Вплив засобів масової інформації на формування громадської думки в Україні / І. Чернін. - Київ : Видавництво «Гене́за», 2010. - 256 с.

73. Contributors to Wikimedia projects. Mass media - Wikipedia. Wikipedia, the free encyclopedia. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Mass_media (date of access: 04.12.2023).

74. Detector.media. Найбільш надійні джерела новин для українців – родина, друзі та ЗСУ. detector.media. URL: <https://detector.media/infospace/article/205503/2022-11-30-naybilshnadiyni-dzherela-novyn-dlya-ukraintsiv-rodyna-druzi-ta-zsu/> (дата звернення: 04.01.2024).

75. Dictionary.com's 2018 Word Of The Year Is... // Dictionary.com. – URL: <https://www.dictionary.com/e/word-of-the-year/> (accessed on 18.01.2023).

76. Fragile states Index : factionalization and group grievance fuel rise in instability. Fragile States Index | The Fund for Peace. URL: <https://fragilestatesindex.org> (date of access: 24.01.2024).

77. Joint Concept for Operating in the Information Environment (JCOIE). URL: https://www.jcs.mil/Portals/36/Documents/Doctrine/concepts/joint_concepts_jcoie.pdf. (date of access: 02.12.2023).

78. Oyero, O., & Ojebode, A. (2019). The Role of Media in the Development of Civil Society in Nigeria. Journal of Media and Communication Studies, 11(4) URL: <https://www.gojehms.com/index.php/GOJEHMS/article/download/155/148> (дата звернення: 28.11.2023).

79. Reporters Without Borders. World Press Freedom Index 2022. Retrieved May 1, 2023. Bienvenue sur le site de Reporters sans frontières | RSF. URL: <https://rsf.org/en/index?year=2022> (date of access: 04.12.2023)

80. RSF's 2022 World Press Freedom Index : a new era of polarisation. Bienvenue sur le site de Reporters sans frontières | RSF. URL: <https://rsf.org/en/rsf-s2022-world-press-freedom-index-new-era-polarisation> (date of access: 02.01.2024).

81. Shadeshian, T. (n.d.). The role of media-public opinion. Canadian Council for Refugees. URL: <https://ccrweb.ca/sites/ccrweb.ca/files/staticfiles/presentations/shadeshianmediaen.pdf> (date of access: 17.01.2024).

82. StopFake URL: <https://www.stopfake.org/uk/> (дата звернення: 29.11.2023).

83. Taleb N. N. Antifragile. Things that gain from Disorder. United States : Random House, 2012. 519 p.

84. The Freedom of Information Act. FOIA: U.S. State Department. URL: <https://foia.state.gov/learn/foia.aspx> (date of access: 02.01.2024).

85. The Science Post. (n.d.). Study: 70% of Facebook users only read the headline of science stories before commenting. URL: <http://thesciencepost.com/study70-offacebook-commenters-only-read-the-headline/> (date of access: 17.01.2024).